

ENCONTRE
GALEUSCA
2024

TRADUCCIÓ
I INTERNACIO-
NALITZACIÓ
LITERÀRIA

PALMA
29/05/24

ENCONTRE
GALEUSCA 2024.
TRADUCCIÓ I
INTERNACIONALITZACIÓ
LITERÀRIA

PALMA
29/05/24

© dels autors
© dels traductors
Primera edició: maig de 2024
Dipòsit Legal: B 10242-2024

Gràcies a tots els autors i editorials per la cessió dels textos que han fet possible aquest llibre.

Agraïm la col·laboració de l'Asociación de Escritoras e Escritores en Lingua Galega (AELG) i l'Euskal Idazleen Elkarte (EIE).

Edita: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana
Canuda, 6, 5è pis (Ateneu Barcelonès)
08002 Barcelona
www.escriptors.cat
aelc@escriptors.cat
Edició: Insòlit, Barcelona

Amb el suport de:

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat d'excepció prevista per la llei. Dirigiu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

imprès amb paper de boscos sostenibles

Declaració de Palma · · · · ·	5
Diàleg entre traductors: La traducció com a eina d'internacionalització de literatures minoritzades · · · · ·	9
<i>Garazi Arrula Ruiz</i> Traduït de l'èuscar per Pau Joan Hernández · · · · ·	11
<i>María Reimóndez</i> Traduït del gallec per Mercè Ubach · · · · ·	15
<i>Lluïsa Soaz</i> · · · · ·	17
Recital · · · · ·	25
<i>Sebastià Alzamora</i> · · · · ·	27
<i>Castillo Suárez</i> Traduïts de l'èuscar per Jaume Gelabert i Aingeru Merlo · · · · ·	37
<i>Marga do Val</i> Traduït del gallec per Eduard Velasco · · · · ·	47
Palmako adierazpena · · · · ·	55
Itzulpengintza: literatura internalizaziorako bidea · · · · ·	59
<i>Garazi Arrula Ruiz</i> · · · · ·	61
<i>María Reimóndez</i> Txerra Rodriguez galegotik itzulia · · · · ·	65
<i>Lluïsa Soaz</i> Itxaro Borda katalanetik itzulia · · · · ·	67
Errezitaldia · · · · ·	75
<i>Sebastià Alzamora</i> Jon Elordi katalanetik itzulia · · · · ·	77
<i>Castillo Suárez</i> · · · · ·	87
<i>Marga do Val</i> Itxaro Borda galegotik itzulia · · · · ·	97

Declaración de Palma	105
Diálogo entre tradutoras/es: A traducción como ferramenta de internacionalización de literaturas minorizadas	109
<i>Garazi Arrula Ruiz</i> Traducido do éuscaro por María Ramos Salgado	111
<i>María Reimóndez</i>	115
<i>Lluïsa Soaz</i> Traducido do catalán por Helena González Fernández	117
Recital	125
<i>Sebastià Alzamora</i> Traducido do catalán por María Alonso Seisdedos	127
<i>Castillo Suárez</i>	137
Traducido do éuscaro por Isaac Xubín <i>Marga do Val</i>	147

DECLARACIÓ DE PALMA

Reunits a Palma el dia 29 de maig de 2024, nosaltres, escriptors i escriptores en llengua gallega, basca i catalana,

DECLAREM:

1. Que som aquí gràcies a l'herència de l'espai d'intercanvi cultural GALEUSCA, amb precedents històrics que daten dels temps de la Segona República Espanyola i que té com a fites fundacionals les trobades anuals d'escriptores i escriptors celebrades des de l'any 1984, arran de l'Encontre de Poblet, i la constitució oficial de la Federació GALEUSCA, l'any 2008. Som el testimoni viu del llegat històric, cultural i lingüístic que ens ha precedit, i tenim la responsabilitat i la voluntat de projectar-lo en el present i en el futur més immediat, tot adequant-lo als temps i les necessitats.
2. Que avui, després d'anys de feina i de col·laboració interna, reprenem l'activitat pública de la nostra Federació, que representa prop de 2.800 escriptors i escriptores, deu anys després del darrer Encontre celebrat a Barcelona i quaranta anys després de l'Encontre de Poblet.
3. Que mantenim el nostre compromís d'acció conjunta entre les literatures de Galícia, Euskal Herria i els Països Catalans, en àmbits com la lluita pels drets professionals en l'àmbit de l'escriptura i la traducció, l'intercanvi cultural i literari entre les nostres llengües, la difusió de la literatura escrita en aquestes, la llibertat d'expressió i la represa de l'activitat de la nostra Federació en els pròxims anys.
4. Per acabar, i pels motius exposats, exigim a les institucions nacionals, estatals i internacionals el cessament de qualsevol atac contra les llengües gallega, basca i catalana, així

com també contra les altres llengües minoritzades o minoritàries parlades a l'Estat. També reclamem el ple desenvolupament de la seva normalització i la seva promoció a través de polítiques i programes de foment de la creació literària i la traducció, en compliment de la Carta Europea de Llengües Minoritzades (1992), la Declaració Universal dels Drets Lingüístics (1996) i la Declaració de Friburg sobre drets culturals (2007). Així mateix, instem les institucions culturals dels tres sistemes literaris (català, basc i gallec) a treballar colze a colze en la normalització de les relacions entre les nostres tres cultures, i també en l'àmbit estatal i internacional. L'eix central d'aquest nou Encontre, la traducció i la internacionalització literària, és una mostra més de la nostra voluntat de formar part, de manera absolutament normalitzada i desacomplexada, de la conversa cultural global, tot partint de les nostres realitats lingüístiques, culturals i nacionals.

Palma, 29 de maig de 2024

DIÀLEG ENTRE TRADUCTORS: LA TRADUCCIÓ COM A EINA D'INTERNACIONALITZACIÓ DE LITERATURES MINORITZADES

Garazi Arrula Ruiz

María Reimóndez

Lluïsa Soaz

Garazi Arrula Ruiz

Traduït de l'èuscar per Pau Joan Hernández

«Tota lectura és com una partitura». Amb aquestes paraules, Joseba Sarrionandia convidava els traductors dels seus poemes a obrir-se a la interpretació i al joc en el marc del Programa Nous Traductors organitzat per EIZIE i Etxepare. Era l'estiu del 2016, i vam reunir a Donostia set traductors de l'est d'Europa –després d'uns mesos estudiant eusquera al barnetegi de Lazkao– en un taller de traducció de textos del mateix Sarrionandia i d'Arantxa Urretabizkaia a les seves respectives llengües. L'objectiu de la iniciativa era formar els traductors en el coneixement de l'eusquera i que traduïssin literatura basca a les seves llengües. En aquella ocasió, vaig exercir com a cronista i vaig tenir la sort de poder ser testimoni directe dels esforços i els obstacles que aquells traductors van anar trobant. Anys després, vaig prendre part com a escriptora en una activitat semblant, en plena pandèmia, en la qual dos traductors quebequesos van traduir al francès un parell dels meus contes, i novament em va fer l'efecte que ens trobàvem en una mena d'illa en aquell insòlit taller de traductors-escriptors, dividit per unes rígides fronteres socials. Tant en l'un com en l'altre, les preguntes sobre la llengua i les referències culturals anaven sortint a la superfície, barrejades amb les d'estil i de to, com si fossin armilles salvavides. Un any després, com a editora de Txalaparta, em va tocar organitzar unes trobades internacionals d'editors independents a Pamplona, i vaig prendre part en una taula rodona sobre l'edició en llengües minoritàries amb dos editors de Madagascar i Perú. En el cas d'ells, els rep-

tes eren uns altres, però la melodia em resultava familiar. Era com quan, a vuit anys, li enviava cartes en acabar l'estiu a l'amic espanyol que havia conegut al càmping i, com si entonés una cançó basca, transmetia impotent en cadascuna d'elles les notes de la separació forçada.

Potser això pot semblar un relat centrat en la meua carrera, però el cas és que tots aquests exemples tenen a veure amb la internacionalització de la literatura en una llengua minoritzada i amb la reflexió que això provoca, i crec que serveixen per situar-los i dir-los de què els vull parlar.

Durant el temps que van durar els meus estudis de traducció, vaig sentir a dir una i mil vegades que la traducció entre dues llengües grans no té la mateixa implicació política que la traducció des de o cap a una llengua minoritzada. Ens en posaven exemples i, per bé que allò semblés perfectament raonable, diria que mai no ho vaig entendre de debò fins que vaig començar a traduir i, per ser encara més precisa, fins que em vaig posar amb la tesi: més enllà de les eleccions de traducció, de les limitades referències i del rígid mercat, hi havia una cosa més: el que feia en la meua llengua no puntuava un xavo, i cada vegada em calia presentar la meua feina d'investigació en castellà. Em centrava en la teoria i la pràctica de l'autotraducció, i es pot dir que el tema m'esqueia com fet a mida.

En aquella època, vaig recollir les paraules de Dasilva, Grutman i Manterola, i per ells vaig saber que la traducció entre llengües minoritàries és molt escassa quan no es fa a través d'una llengua dominant que fa de pont. Com a conseqüència de les relacions asimètriques de poder que existeixen en la galàxia de les llengües, el flux entre aquestes està regit per una força centrípeta. Primerament fent el doctorat i després actuant com a editora, he vist clarament que la nostra és una literatura diglòssica, que viu en contacte amb una llengua hegemònica i es troba en una situació de dependència amb

relació al sistema dominant, cosa que comporta determinades limitacions i servituds cap a l'euquer i la literatura. Per exemple, per diferents motius, se sol demanar als autors que col·laborin amb la traducció de les seves obres, és a dir, que es converteixin també en autors dins el sistema de la llengua meta. (Un altre símptoma d'aquesta situació diglòssica és que rarament s'autotradueixen a l'euquer obres en castellà d'autors bascoparlants). Així, no ens ha de sobtar que gairebé la meitat del que es tradueix de l'euquer al castellà sigui traducció dels autors. Després, aquesta traducció al castellà es converteix la majoria de les vegades en base traductora cap a terceres llengües, bé sigui explicitant-ho o sense explicitar-ho. Darrerament, s'han multiplicat les traduccions que es fan en el termini d'un any des de la seva publicació en euquer, així com les publicacions gairebé simultànies en castellà.

No crec que actualment hi hagi ningú que dubti del paper cabdal que ha tingut la traducció en el desenvolupament de la literatura basca, entre altres coses perquè ha estat la clau per a establir l'estàndard de l'euquer. Les literatures en vies d'estabilització necessiten la importació per la via de la traducció, no només per assimilar tendències exteriors, sinó també per completar el corpus i reforçar la llengua literària. La traducció és clau en l'evolució històrica de les nacions europees, i tota literatura en transició la considera una gran oportunitat. En canvi, en una situació que podríem anomenar dominant, quan una cultura es troba còmoda i arrelada, la traducció pràcticament no l'afecta. Més enllà de les dades quantitatives (el 65-70% del total dels llibres infantils i juvenils publicats en euquer entre el 2015 i el 2019 eren traduccions, i ho era el 30% en el cas de la literatura adulta), podem dir que el buit més gran que coneix el nostre sistema literari és el desequilibri entre gèneres i l'absència d'alguns.

En el taller que he esmentat al començament, Arantxa Urretabizkaia va comentar que la revolució més gran que s'ha

María Reimóndez

Traduït del gallec per Mercè Ubach

produït en la literatura basca en les darreres dècades ha estat –juntament amb els clubs de lectura– la traducció a altres llengües. Segons el catàleg ELI, que es pot consultar a Internet, hi ha uns 800 títols traduïts de l'eusquera, un total de 1.300 textos meta, i més de la meitat d'aquestes traduccions d'originals bascos s'han publicat a Euskal Herria. Als anys vuitanta, més de la meitat de les exportacions corresponien a la literatura infantil i juvenil, però, d'ençà d'aleshores, aquest percentatge s'ha anat reduint, i actualment és aproximadament una de cada quatre. Gairebé la meitat de tot el que es tradueix és al castellà (seguit del català; en dos de cada tres, es tradueix a alguna llengua de l'Estat). Tot plegat ve a demostrar que encara estem lluny de tenir un sistema sòlid i complet.

Joseba Sarrionandia va aprendre francès llegint a l'escola, gallec a Carabanchel amb uns presos, portuguès a Puerto de Santa María escoltant la ràdio, i anglès a la universitat. Escoltant l'altre, relacionant-se amb l'altre, esforçant-se per entendre l'altre. Des d'aleshores, ha fet servir diferents llengües d'origen en la traducció a l'eusquera i en l'escriptura en eusquera, tot i que sobretot ha fet servir com a llengua pont el castellà; en total, més de cinquanta llengües d'origen i, per tant, moltes de minoritàries que han abocat els seus textos a una altra llengua minoritària, que han tocat amb la seva partitura. Lluny del sentiment d'impotència que genera voler imitar els grans, hem de saber treure partit de ser petits, tot escoltant l'altre, en contacte amb l'altre, esforçant-nos per comprendre l'altre. I creant, per fer-ho, fòrums com aquest, oportunitats, camins.

Mentre anava escrivint aquest text, jo mateixa m'he preguntat com sonarà la meua veu en gallec, en català, si la melodia seria la mateixa, si els ecos serien semblants. Vull pensar que sí, perquè això voldrà dir que no som tan lluny. I si no, ja es veurà.

Viatges?

La metàfora del viatge és una de les més emprades a Occident per tractar el tema de la traducció. Com bé ens recorden estudioses de la traducció descolonial com Maria Tymoczko o una feminista com Lori Chamberlain, les metàfores no són innòcues. No resulta sorprenent que parlin de travessies, precisament, pobles que han solcat els mars no pas per establir mers contactes amb els Altres, sinó amb l'objectiu específic de la dominació i l'explotació (que també va ser, i encara és, sobretot, epistèmica). Convé, així doncs, analitzar amb quines xarxes (o quadernes) creem el nostre discurs sobre la traducció des de les cultures no hegemòniques com la gallega. D'això tracta aquesta presentació.

La traducció com a destí

L'atractiu de la idea de la traducció com a viatge no té gaire misteri. Suposadament hi ha un punt de partida i un destí. Tot i això, sabem que també es pot navegar sense que aquests dos conceptes tinguin rellevància, com ens ensenya, per exemple, la pesca de litoral... per no parlar dels bancs de peixos. Potser és més rellevant preguntar per què emprendre un cert camí.

Així, intentaré reflexionar sobre fins a quin punt i amb quins arguments es promou la traducció en les nostres comunitats lingüístiques. Tots els arguments són realment positius? Quines imatges traslladen sobre les nostres literatures i la seva posició respecte d'altres? Formularé a tall il·lustratiu una

pregunta provocadora: una autora nord-americana, posem que una poeta que ven com a molt cinc-cents exemplars l'any, considera la traducció una prioritat? Em penso que la resposta pot desemmascarar un discurs subjacent que s'aplica a aquelles que no escrivim exclusivament en llengües hegemòniques.

La internacionalització com a horitzó

A més de posar en dubte la traducció com a destí, també m'interessa explorar l'horitzó de la «internacionalització» que suposadament ens ha de guiar però, que no fa sinó esmunyir-se'ns. Tal vegada un dels problemes més importants és l'entesa entre les institucions i els agents culturals de la internacionalització com la traducció a llengües hegemòniques, principalment el castellà i l'anglès. En aquesta presentació argumentaré com aquestes llengües en particular, i sobretot les lògiques que les fan semblar el nostre únic horitzó, acaben actuant com una barrera per arribar a altres comunitats.

Travessar el mar o estar-s'hi?

Tenint en compte totes aquestes qüestions, formularé un enfocament alternatiu per a les llengües no hegemòniques que promogui relacions autònomes i una aproximació més ecosistèmica. Perquè ser en un mar de llengües diverses no significa necessàriament haver-lo de travessar, sinó buscar-hi les sinergies que promoguin la vida que solament existeix en la diversitat i en la convivència horitzontal de comunitats diferents.

Lluïsa Soaz

1. El fet de traduir

La traductora Mireille Gansel al seu llibre *Traduir com transhumar* diu que l'acte de traduir és com transhumar. La seva tasca de traducció neix arran d'un compromís profundament polític i social, d'una empatia intercultural. La transhumància és el viatge dels pastors amb els ramats, el llarg camí que fan per portar el bestiar d'un territori d'hivern a un territori d'estiu. Així es produeix la comunicació d'espais oposats i el reconeixement de l'alteritat. La comunicació i l'intercanvi encoratgen l'hospitalitat.

El filòsof i antropòleg francès Paul Ricouer (1913-2005) parla de l'hospitalitat lingüística per destacar la tasca del traductor. El poeta i traductor Arnau Pons també afirma que traduir és un acte hospitalari. Efectivament traslladar un text que representa una forma de veure i sentir el món a una altra cultura que també té el seu món és un exercici de reconeixement, d'acolliment i en definitiva d'amor cap a l'altre.

La traducció salva una llengua i una cultura de l'oblit en posar-la en contacte amb una altra de diferent. Les obres literàries com plantes ben arrelades tindran més vida en ser replantades en un altre país com esqueixos ben verds. La missió de la traducció és donar una interpretació, no exempta de problemes, en un espai diferent lluny de l'espai d'origen.

Janusz Korczak, pediatre, escriptor i pedagog polonès (Varsòvia, 1878 - Treblinka, 1942) va escriure que «La llengua nativa no és un conjunt de normes i regles de gramàtica que es

posen a disposició de l'infant: és l'aliment espiritual de l'ànima.»

Coincideixo del tot amb aquesta afirmació. I, per tant, si és aliment espiritual cal conservar-lo, tenir-ne molta cura i evitar que es malmeti.

De vegades, però, passa que en països on conviuen més d'una llengua en situació diglòssica com la nostra o les nostres (totes tres) la llengua materna no és una de sola, sinó que conviu amb una altra en una situació de submissió i resulta perjudicada perquè la llengua del poder devora les llengües considerades menors, amagant-ne la realitat amb un posat amable i paternal que sols serveix per mantenir les desigualtats.

2. Experiència personal

Puc parlar dels meus orígens com a exemple. Els meus pares provenien d'una cultura rural amb llengua pròpia, el gallec, del bell tronc galaicoportuguès. El complex d'inferioritat a què estaven abocats per la colonització de la llengua de l'estat, el castellà, feia que tant sí com no parlessin castellà sempre que els semblava que calia. Sobretot que no es notés quina llengua era la de la seva tribu. De bona fe, doncs, a mi em parlaven en castellà per allò de no semblar «poblers». Però la llengua de l'ànima no es pot esborrar en un dir ai i, per tant, el seu castellà estava empeltat d'estructures lingüístiques gallegues. Quan anàvem a Galícia de menuda per exemple no em podia comunicar amb la meva àvia Amadora perquè ella no parlava castellà i jo no l'entenia. A Barcelona vivíem a la part baixa de sant Gervasi, al voltant del mercat, on hi havia un veïnat menestral, fusters, planxadores, llauners, colmados etc. on parlar català a casa era normal (només a casa i al carrer, clar). De fet elles, les veïnes, van ser les primeres mestres de català. Em van ensenyar les cançonetes infantils catalanes, sol solet, ral ralet etc. La mare com que estava molt contenta de viure a Barcelona es va esfor-

çar de seguida a parlar català. I la seva llengua va arribar a ser un híbrid entre el gallec primer, el castellà després i el català. El gallec per a mi era una llengua que els pares només usaven en la intimitat i quan venien els amics que vivien a l'Hospitalet a casa de visita. Un garbuix idiomàtic per a una criatura. En arribar a l'adolescència vaig començar a tenir consciència del problema de la llengua familiar segrestada per motius polítics i de colonització. Llavors m'espavilo i l'aprenc seriosament. No va ser gaire difícil perquè ja en tenia un coneixement passiu i sobretot sentia un amor no confessat cap als meus orígens. M'encantava la música d'aquell idioma secret i inconscientment proscrit que ma mare usava quan anàvem al llogaret de muntanya a l'estiu i parlava amb la família. Tinc la melodia gravada a l'orella. Més endavant vaig decidir que una bona cosa per harmonitzar o acordar els meus dos mons era traduir. I això vaig fer. Amb la traducció recuperava les paraules dolces que em deïa mon pare en gallec i també les paraules no tan dolces de ma mare quan em renyava. Traslladant un món cap a l'altre món recuperava la relació perduda amb la meva àvia i el seu passat. Recuperava la manera de dir els arbres, les plantes remeieres, ella n'era experta, el nom de cada cosa, els animals, els noms dels camins, de la pluja, de la boira. Els orígens. La traducció, doncs, com un pont per travessar el riu i recuperar la visió de l'altra riba. Transhumància, hospitalitat i amor.

La meva trajectòria com a traductora no és extensa. No he fet estudis de traducció. Senzillament sóc una filòloga que estima la bellesa i el misteri de les paraules com si fossin orquídiades i tradueix per motius íntims i literaris. He publicat traduccions al català de Manuel Rivas i Carlos Casares. He traduït els textos de prosa i poesia del català al gallec per a les trobades del Galeusca entre els anys 2003 i 2013. I tinc traduccions a l'ordinador no publicades de Lorena Conde i Rosa Aneiros. La publicació o no publicació d'autors i autores

desconeguts aquí tenen a veure amb la simplificació i la deriva colonitzadora de la nostra situació cultural minoritzada i cada vegada més assimilada al centralisme imposat i en certa manera acceptat per nosaltres. Es valoren sobretot els autors que han estat reconeguts a la Villa y Corte del Estado. Els altres no existeixen. Galícia sempre s'ha emmirallat en Catalunya. Aquí és al contrari. Qualsevol país exòtic i llunyà tindrà més atenció que no pas el país atlàntic.

3. Galeusca. Una mica d'història

Des de l'època de la Renaixença catalana i el Rexurdimento gallec que van sorgir si fa no fa alhora, ja hi va haver una identificació dels dos països contra el centralisme depredador de les cultures perifèriques. La solidaritat entre gallecs i catalans va formar una aliança el 1918, que es reforçarà el 1933 amb l'entrada d'Euskadi i es convertirà en el Galeusca, per a la defensa dels interessos polítics i culturals propis i la solidaritat mútua. El 25 de juliol de 1933, Día Nacional da Patria Galega es crea a Compostel·la aquesta organització formada per les tres nacionalitats. Castelao, gran admirador de Catalunya, en va ser l'ànima inspiradora i qui va aconseguir de cohesionar els plantejaments de defensa dels projectes dels Estatuts respectius en aquella organització dels tres pobles anomenada *Galeusca*.

La segona etapa del Galeusca polític neix a l'exili, el 1945 a Buenos Aires. Castelao torna a agrupar gallecs, èuscars i catalans entorn d'una revista que es diu igual, Galeusca. I la tercera, durant els anys setanta. Posteriorment hi ha hagut altres intents.

De la política a la literatura.

Encontres d'escriptors gallecs, bascos i catalans.

Manifest de Poblet

Els **Encontres** entre escriptors gallecs, bascos i catalans tenen lloc entre 1984 i 2014. Durant el primer, el 24 de juny de

1984, es quan es crea el Manifest de Poblet. Els objectius són: la promoció i defensa dels escriptors en les tres llengües, relacions de comunicació, defensa dels drets professionals, actuació conjunta davant l'Administració pública, estatal i europea, normalització i foment de les obres literàries respectives.

La Federació de les Associacions d'Escriptors Galeusca (AELC, AELG i EIE) es crearà el 15 de juny de 2008 a Poblet, en commemoració del 25è aniversari dels encontres anuals entre autors i autores dels tres països i les trobades seran continuades des del 2008 fins el 2014.

4. Relacions de poder. Colonització

Com si no hagués passat el temps, tot revisant els orígens del concepte polític Galeusca i les trobades d'escriptors i escriptores veiem que no hem avançat gaire. Que en alguns aspectes encara som al punt de sortida. Tenim al davant un estat centralitzador que xucla el nostre poder creatiu i el dilueix amb una aparença de cordialitat i condescendència que és als antípodes de les nostres necessitats. Com a norma general la cultura dominant només s'interessa per la cultura sotmesa, quan ja no representa cap perill per al seu domini, quan està neutralitzada. Aleshores és quan pot fer gala d'una actitud paternalista des de la seva posició de superioritat.

El Manifest de Poblet del 1984 va provocar una resposta del periodista Ramon Barnils (1940-2001) que va escriure un article a la revista *El Temps* on puntualitzava algunes coses que llegides avui resulten profètiques.

«L'únic problema és que els escriptors perseguits, atacats, regionalitzats (avui jo hi afegiria invisibilitzats) que són els escriptors gallecs, bascos i catalans, no se'n podran sortir mai, mentre acceptin de jugar en el terreny de joc assenyalat per l'enemic, mentre reclamin de passejar pel pati de la presó o,

i ja és més del que veiem, mentre tot el que exigeixin sigui autoadministrar-se la gàbia».

Barnils defensava que o bé aquestes reunions o es feien amb la intenció guerrillera de llengües perseguides o no servien per a res. Acceptar voluntàriament les regles del joc era convertir-se en víctima voluntària del botxí conegut.

Hi afegia

«Deia Nietzsche que qui es passa anys lluitant contra el drac acaba per convertir-se en drac.»

Aquest article del Ramon Barnils de l'any 84, al meu parer, centra el nucli del problema. En tants anys no hem avançat. Som al mateix punt que quan es va inventar el Galeusca. Vivim en una situació lingüística colonial i ens hi adaptem amb normalitat. Ens deixem assimilar i com que van sortint publicacions ens fa l'efecte que ho tenim salvat, quan de fet no és així.

Exemples:

1. Obres gallegues i basques es tradueixen de seguida al català quan primer han passat pel reconeixement de la capitalitat de l'Estat. Altres obres són i seran desconegudes...«Los premios Nacionales crean calidad». La cultura del poder és «generosa i condescendent» i ens regala de tant en tant caramels enverinats. L'interès dels grans grups editorial està clar quin és. Però i les editorials petites? Doncs, igual, amb alguna excepció, clar. Què passaria si féssim més estreta la bilateralitat i no passéssim pel filtre de la llengua i cultura dominant? Fer una traducció directa entre dues llengües subordinades és una manera de dignificar-les i oposar-nos a la subordinació.
2. Autors i autores que accepten publicar en català i castellà alhora. A quina llengua afavoreix això? Són iguals? Vivim en diglòssia permanent. No estem en igualtat de condicions. Aquest fenomen de la falsa equivalència és cada dia més evident i perillós (en tots els àmbits...)

3. En una conferència si hi ha algú que diu que no entén el català ràpidament canviem de llengua perquè som molt educats. NO, no és així la cosa.

Qualsevol parlant de castellà fent un mínim esforç pot intentar entendre un discurs senzill en català o en gallec. Llavors, comencem a practicar allò que defensem o què fem?

Continuant amb l'esperit Barnils, per a mi, es tracta de partir d'allò nostre i de defensar-lo. Ens ho creiem o no? Si creiem en nosaltres anem pel bon camí, no cal fer marrada, anem-hi directes, si pel contrari ens deixem entabanar per cants de sirena anem pel pedregar.

La reedició de les trobades Galeusca és una bona notícia, però caldria definir amb atenció quin és el rol que ha de tenir en un context tan complex i emmaranyat com el que tenim actualment. Des del 2014 han passat moltes coses i hem retrocedit molt. A Catalunya vivim en un estat d'emergència lingüística que cada dia que passa té un aspecte més dramàtic. Mirem, doncs, quines eines podem usar o inventar per tal d'afavorir un canvi real.

RECITAL

Sebastià Alzamora

Castillo Suárez

Marga do Val

Sebastià Alzamora

PREPARACIÓ PER AL POEMA

Em vaig rentar la cara al safareig
que hi havia al corral de cals teus pares:
herbes molles i molsa a tot arreu.
Tots dos hauríem volgut tenir un riu
al davant, una força cabalosa,
ingovernable, que ens estalviés
els adjectius i, sobretot, les minses
excuses per deixar de ser qui fórem.

La identitat és una qüestió
que tendeix a cobrir-se de lleganyes.

La netedat. Proa, 2018

LECTOR

Empatxat de literatura,
se t'entravessa la literatura.
Tens la sospita que Benn sobreactua,
que Tolstoi persegueix tan sols la vana
posteritat, que els barrocs i els romàntics
s'autocontemplen amb poca fortuna,
i que, de Melville i Hawthorne ençà,
ningú a Amèrica ha escrit res que sigui
digne d'esment. Les lletres espanyoles
et mereixen tan sols algun sarcasme,
i de les catalanes ja no vols
ni sentir-ne a parlar.

Tan bo com ets,
t'estranya que ningú vulgui llegir-te?

La netedat. Proa, 2018

TÓRTORA

Quan érem nins, el meu cosí Rafel
duia una tórtora damunt l'espatlla.
Anava amunt i avall, el meu cosí,
amb la tórtora esplugant-li els cabells,
i tots, cal confessar-ho, l'envejàvem.
Era grisa i d'ull viu, el coll esvelt,
amb un collar molt prim de ploma negra.
L'ocell acompanyava els nostres jocs,
i ell mateix era una bella jugueta.
Ens disparàvem grava del carrer
amb tiradors fets amb colls de botelles
de llet i globus de plàstic, sovint
robats d'una lenta papereria.
Botàvem dins els horts per agafar
magranes, figues o nespres, segons
el temps, i transformàvem bicicletes
en naus espacials.

I ella, la tórtora,
ens mirava tranquil·la i curritxava
de tant en tant, amb un cantet suau.
Ens agradava quan prenia el vol
i tornava després damunt l'espatlla
del meu cosí Rafel, que era un al·lot
ros, de somriure fàcil.

Són records,
ara que som a la meitat de tot
i no sabem on va volar la tórtora.

La netedat. Proa, 2018

MARINA SUBURBIAL

Volava el cap de ma companya
 pel cel dels crematoris d'Alemanya,
 amor, el món s'ensorra davant nostre
 i des d'aquest balcó tan sols veiem
 una llenca de mar llisa i pastosa.

Tenim el coit solemne, l'abraçada
 monumental i voraç dels amants
 que hauria estat millor que no es trobessin,

amargs vestits de noces, aliances
 presumptuoses d'europaus obscens.

De mica en mica ens anem ennegrint.
 La nostra mort estava escrita als mapes?
 Accepta el mar que ens queda, i tanca els ulls.

La netedat. Proa, 2018

MARINA EN CALMA

El faroner, que surt exhaust de l'úter,
 encén la torre, il·lumina la cala
 i giravolta el caparrot del far.

El faroner dins el llim primigeni
 s'unta amb salmorra i amb alga estantissa,
 i rep content la pluja de novembre.

El faroner amb la seva faronera
 mengen taronges, escampen llavors
 i emeten llums que esqueixen les foscúries.

I anit han descobert un nou planeta.

La netedat. Proa, 2018

MARGUERITE CHOPIN,
VAMPIRA DE COURTEMPIERRE
Havent vist *Vampyr*, de C. Th. Dreyer

Per les fosques allà on plora
l'esquelet mossegat pels gossos de la nit
Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Ronda amb fantasmes.

Fa un rot de sang l'estaca al cor
Les mans lligades a la reixa
Les ombres es desdoblen
L'home destapa el mort
per descobrir que és ell mateix
Dins el taüt
Un flascó de verí
Roden les rodes roda l'engranatge
farina d'ossos molts sepulta el metge
quan la barca travessa el riu dels morts

ESTANCES

Primera

Recordo el nin que vaig ser, o només
em sembla que el recordo? Hi ha un cordó
que uneix aquell infant amb aquest home
que ara escriu, una esperança umbilical,
un mar de núvols baixos, la pilota
que no volia entrar. Vist com pertoca,
el poder és insignificant:
un bisbe de Girona es va plantar
davant d'un estornell i l'au, tan fràgil,
li va abaixar severament els fums
al prelat: tan ridícula, la mitra,
vora els dibuixos de l'esbart quan vola.
No és vertical la divinitat, no
té res a veure amb cap ordre jeràrquic.

Segona

El jove és arrogant perquè
constata, satisfet, que posseeix
coneixements que els seus majors no tenen.
Li queden temps i errors per adonar-se
del pes incalculable del que ignora,
per provar d'entendre com va la cosa
i compensar, una mica, els anys d'estupidesa.

Tercera

El goig de trobar humans pels carrers buits,
com el del ruc que troba uns altres rucs.
L'enuig de ser gregari, veïnat
d'uns cans que el volen fer lladrar com ells.
Però té cap valor, aquest lladruc seu?

.../...

Tornada

Conduïu-me a la mort
Soc jo cremant pels peus
Soc jo dalt de la pira
Soc jo dins la foguera
Veig l'esbart d'estornells
que volen com jo volo
flueixen dins la flama

lliures sota l'esguard
del meu senyor Jesús
lliures de tots vosaltres

CANÇÓ PER A DUES VEUS

A partir de *Song for two voices*, d'Edith Sitwell

«Oh Dionís de l'arbre – tu el barbat, tu el madur
Embrancat entre els meus cabells i els braços
Quan s'arrapen sarments al plataner
Vas venir com el vent entre les branques.»

«Cap a la terra del meu cor, oh dona àurea,
deessa del blat de moro.»

«Oh vent, torna a les meves branques.»

«Oh foscor de la terra – Oh maduresa.»

Castillo Suárez

*Traduits de l'èuscar
per Jaume Gelabert i Aingeru Merlo*

FLOC DE NEU

Hi ha persones que són com els flocs de neu.
Formoses, fredes, aquelles que desapareixen quan ens toquen.

Permanència. Documenta Balear, 2022.
Traduït de l'èuscar per Jaume Gelabert

ESPORES

Somii
 amb tot el que no confés.
 Voldria travessar tots els falguerars
 en somnis,
 i dir a tots els meus homes interns
 que jo tampoc no floriré.
 Deixar les espores entre els llençols
 mentre fiquen
 els dits dins el meu sexe.
 Dir que els necessit
 en una lingua franca,
 de manera que tots ho puguin entendre.
 Vestir la roba del dia abans.

La solitud
 és la distància entre el lloc on som
 i allà on voldria ser.

Permanència. Documenta Balear, 2022.
 Traduït de l'èuscar per Jaume Gelabert

ENYORANÇA

Som un cabirol
 travessant un camp quan clareja.
 Seria suficient dir que m'estimes
 per a deixar de trotar,
 però gelada negra és el teu silenci.
 No m'acostum a la solitud.
 Conta'm un mal
 i compareixeré al teu dormitori perquè em tapis.
 Dóna'm una nit
 i et mostraré
 que l'amor no és optatiu.
 Ven-me un terreny
 i ens provarem l'un a l'altre
 que els nostres cors
 no pertanyen a ningú.
 Fes-me un tancat
 i prendrem la mida a la nostra desesperança.
 Som un cabirol ferit pel fils de ferro.
 Sé el que som perquè m'ho han dit les teves carícies.

Permanència. Documenta Balear, 2022.
 Traduït de l'èuscar per Jaume Gelabert

UN NIU DE PROCESSIONÀRIA

T'estim
 perquè no coneixes el meu passat,
 perquè no vols saber del meu present
 i perquè no seràs al meu futur.
 De fet, amb la teva edat
 ningú no guarda el cor complet,
 i amb la meva sé
 que el sexe sempre ens duu
 al llocs errats.
 Tens pins negres al fons dels ulls;
 jo un niu de processionària dins la matriu.

Permanència. Documenta Balear, 2022.
 Traduït de l'èuscar per Jaume Gelabert

EUCALIPTUS

Quan veig els eucaliptus
 a la vorera del camí
 sé que em duràs a ca teva.
 Que t'adormiràs al bell mig del llit,
 i, de matí, quan facis llenya,
 seràs damunt meu
 amb cada cop de destrat,
 sense moure't,
 perquè no hi fugi,
 i no aparegui un ca mort
 a la vorera de l'autopista.

Permanència. Documenta Balear, 2022.
 Traduït de l'èuscar per Jaume Gelabert

LES ROSES

Jo en sé, de roses,
 però més encara de flors d'hivern.
 Jo en sé, de ferides,
 Però encara més de la pèrdua de sang sense blau.
 Estar sense tu
 és estar amb tots aquells que podrien haver estat tu,
 també en sé, d'això.
 Que l'amor és un mar de paraules,
 que l'herba no creix en un hivern amarg,
 que no sé què he d'escriure als vidres mullats.
 Però els altres no em veuen així.
 No saben que casa meva no és meva:
 Que els homes del meu passat
 se l'endugueren a trossos.

Traduït de l'èuscar per Aingeru Merlo

EL REFUGI

Visc aquí
 però tinc el cel d'allà.
 Desconec completament el que estimo,
 i per això l'estimo encara més.
 Des dels carrers de la piscina,
 duc en silenci un nus de gàmetes
 perquè el que està mut sempre demana silenci.
 No faig cas de les coses senzilles fins que em fan mal
 fins que caduquen.
 El cos és la que sóc.
 La panxa és la que no hi seré.
 No podràs filtrar-me i no em podràs protegir.
 He vingut a alimentar altres formes de vida
 sense formar-ne part.
 Dorms amb jo.
 T'agradaria romandre al meu cos,
 malgrat que no et deixo entrar en mi.
 Saps que no faré el que em promets.
 Mai seré el refugi dels teus descendents.

Traduït de l'èuscar per Aingeru Merlo

ÉSSER UNA ALTRA

Plens d'esbarzers tenia els pulmons
 quan et vaig conèixer.
 Jo era una platja retinguda per la marea.
 No em podia treure la roba davant teu,
 tement que em trobessis un cova dins.
 Sempre he volgut ser una altra,
 renovar la pell cada any i deixar caure
 a terra els trossos desgastats.
 Sempre he volgut ser un animal domat,
 seguir línies rectes,
 recrear-me en un erm protegit.
 Més dòcil que el que he sigut.
 Sempre he volgut
 tornar les restes en grans bosses de brutor
 a aquells que han volgut viure agafats a mi,
 fins al punt de convertir-se en estranys.
 Dius que plorar una vegada em farà una altra;
 que no deixa empremtes,
 si no és a la pell escamosa dels peixos.
 Que la solitud de ser molts no és només meva.

Traduït de l'èuscar per Aingeru Merlo

CITES

No vull anar a les cites del metge
 perquè no li vull dir que tinc els ulls verds
 perquè amago els faigs plens d'humitat.
 Que omplo de boira els llits que no són meus,
 i trec la son als que romanen al meu obac.
 Que estic creixent amb poca llum,
 a l'exili de les coses perdudes.
 Que estic en constant lluita amb els poemes
 perquè pretenen ser jo,
 perquè van a les cites en el meu lloc,
 fins i tot al metge.

Traduït de l'èuscar per Aingeru Merlo

UNA CALA BLANCA

Amb una cala blanca a la mà,
 m'he adonat
 que cada vegada estimo més les coses sense nom,
 que el silenci m'ocupa el costat,
 que el meu escriptori està buit,
 que no em costa gens suportar el dolor.
 Fins i tot se m'oblida el meu aiguamoll intern,
 que els enemics s'acumulen a la meva agenda,
 que vaig perdre una gran guerra a casa meva
 i que els vestigis de les trinxeres queden allà.
 Amb una cala blanca a la mà,
 m'he adonat
 que ningú escriu sobre amors nous,
 i sí, però, de perduts.
 Amb una cala blanca a les mans,
 m'he adonat
 que jo també sóc d'una sola flor;
 tòxica si es menja crua.

Traduït de l'èuscar per Aingeru Merlo

Marga do Val

Traduït del gallec per Eduard Velasco

AUTOPOÈTICA

No tinc el cos per al teatre
 Per detenir-me en el maquillatge
 No encerto el vestuari que abrigui el personatge
 Temo la desconfiança dels meus gestos:
 Si alçar o no les mans que acompanyen les paraules
 Si mostrar la imprecisió dels peus a terra
 Les cames al buit
 El pentinat de bon matí sense temps.

No tinc el cos per al teatre
 I soc actriu i soc aquí en escena
 I soc la poeta que perd els poemes
 Que es perd en els poemes.
 I puc callar
 Per mostrar versos del silenci

Aquí en teniu un.

Silencis d'una vida que asfixia
 També a tu
 I a tu
 I a vosaltres, dones
 I a vosaltres.
 La qüestió és que escoltem els silencis
 que ens transiten.

.../...

La qüestió és fer un torcebraç amb les paraules
 En aquella equació matemàtica
 Entre l'estranyament literari
 I les entranyes.
 Àlgebra pura.
 Com encarnar la incògnita
 Aquella lletra amb valor desconegut en el poema?
 Com no clavar al planter paraules i paraules
 Silenci rere silenci?
 Per encertar la frase ferma que s'adiu tan bé amb la samarreta.
 Per dur-la enganxada al pit:
 No som res sense el riu.
 No tot és vent perquè no ens mengi la gana.
 La samarreta que ens emparenta
 Que ens defineix tribu
 Amb la més bona de les intencions.
 Els boscos són nostres.
 Els focs s'apaguen a l'hivern.
 Amb la més bona de les intencions.
 Si en toquen una ens toquen a totes.
 Amb la més bona de les intencions.
 Només amb la més bona de les intencions.

La qüestió és encarnar el poema
 La dissidència
 La rebel·lió
 Les entranyes
 Entre l'estranyament literari.

Avui no tinc el cos per al teatre
 Així i tot
 Puc ser l'actriu que representa
 La poeta perduda en els poemes
 La dona de la tribu
 Sense samarreta.

UNA PARAULA QUE ENS ESCRIU

Hi ha paraules que fan mal.
 Amb elles naixem creixem.
 Ferides ocultes
 mans que ens esgarrapen per dins.

Hi ha paraules difícils d'escriure en un poema.
 Paraules que cridem a les places, que acompanyen al carrer
 que entren a la cuina i són l'últim,
 el primer amb què ens despertem,
 pensament que ens hauria de regirar
 al llit còmode i calent.

Exiliades del paper.
 On cada vers és una línia més i una altra encara.
 Un cadàver i un altre i un altre encara.
 Un poema etern sense acabament,
 un dolor i un altre dolor i encara un altre sense fi.
 On cada vers és identitat morta per terra.
 L'espai on les flors són dibuixos del vent a la terra
 pols i més pols,
 polseguera metrallada.
 Allà fa molt de temps que no n'hi ha, d'animals.
 van fugir es van morir els van matar.
 Amb les paraules que es regiren a l'estómac
 que s'estrangulen al paladar
 que no veuen la llum ni tan sols quan hi ha llum.
 Rajos de sol tènues apagats.

Són paraules infantils
 N'hi ha que expiren sense dents.
 Ni ha d'altres que aprenen ben aviat un sentit de l'existència
 que a nosaltres ens oprimeix de tan lluny

.../...

que a nosaltres ens parla de la vergonya del món
 una vegada i una altra.
 Corren contra el temps
 després d'Auschwitz
 després del napalm,
 i cremen.
 I rebroten de la cremada
 per encendre's
 i cremen.

Són paraules velles sàvies que no entenen que s'hagin quedat vives
 que porten els comptes de tots els noms de la mortaldat
 Sinforoses.¹
 Seixanta anys vivint en la paraula
 que volem
 que ens ofega en el paper
 en tantes fileres de cadàvers
 en l'antònim més gran del silenci.

PALESTINA

Ens crema a dins.
 Un any per néixer a dins de la paraula 1964.
 Companyes de la meva generació,
 mortes assassinades
 a Palestina.
 Contra la vergonya del món.
 Palestina.

¹ Aquest vers és un homenatge a la «Siña Sinforosa», la senyora Sinforosa, protagonista d'un relat de la sèrie *Cousas* (coses), que l'escriptor, pintor i polític Castelao va publicar al llarg de la segona dècada del segle xx. La senyora Sinforosa era una vella que els dies de temporal resava per les ànimes dels naufrags del mar de Galícia, fins i tot malgrat ja no els hagués conegut. És un símbol de les dones que mantenen la memòria viva, la memòria que es perd quan elles desapareixen. [N. del t.]

VERINOSA LENGUA

Quan educar-nos era convertir-nos en un regal
 per sobre del paper de cel·lofana
 oprimia el tesafilm.
 Com una serp s'entortolligava pel cos.
 Escanyava.
 Primer atacava els peus i no se'n salvava ni el taló.
 S'estrenyien els dits
 i no sentíem res éssers insensibles
 i així i tot creixíem.
 Sense posar els peus a terra, ens fèiem,
 sense sabates i sense posar els peus a terra.
 Amb ferides de gatoses i esbarzers
 amb punxes clavades a les mans
 amb la inconsciència del dolor.
 Desapareixia el fang,
 i els còdols dels mil rius
 i les bestioles dels corriols
 que a poc a poc caminen
 i els arbres i les seves fruites
 amb els seus colors i gustos
 i els ocells i els nius
 amb la seva manera de refilar
 i els peixos i les seves formes
 i els insectes voladors
 i les plantes enfiladisses
 i la garriga que cega el terra.

Quan educar-nos era convertir-nos en un regal
 per sobre del paper de cel·lofana
 oprimia el tesafilm.
 Escampava generós el verí per les cames

.../...

dibuixava cercles als malucs.
 S'aturava a posta al melic,
 cicatriu del vincle primer.
 Era destruir el que és maternal, l'objectiu
 i anar cos amunt a gambades,
 girar-se a cada braç,
 tombar-se a cada dit
 sufocar el coll
 i un a un els set forats del cap.
 Ho feien per assecar-nos les entranyes.
 Verinosa llengua.

Cossos de canalla atordida
 embolicats en cel·lofana
 empeltats de l'avarícia del progrés
 per canviar-nos la varietat
 i quedar-se amb el perelló.
 Arbres escanyadors
 d'arrels aèries
 que caminen cap a terra
 a la recerca de la llum,
 que ens roben,
 mentre ens xuclen la sang.
 Com un hoste que mata l'amfitrió.
 Per fer callar la parla dels camins.
 Verinosa llengua.

Quan educar-nos era convertir-nos en un regal
 per sobre del paper de cel·lofana
 oprimia el tesafilm.
 Desaprendre ens és una lluita interminable,
 que recuperem el cos i la veu.
 Va caldre alliberar les mans

.../...

i amb les mans, els peus
 i amb els peus trepitjar el terra,
 caure al fang.
 Va caldre sentir el dolor a la sang
 de les punxes dels esbarzers
 de les gatoses,
 i amb la sang desofegar el coll
 i els set forats del cap.
 Va caldre salvar l'estirp
 i la varietat
 i recuperar la veu
 i endinsar-se en la parla dels camins
 i alliberar el cant dels mil rius
 on ballen els còdols
 i fer un escampall de tots els noms
 de les bestioles dels corriols
 dels arbres i les seves fruites
 dels ocells i dels peixos
 dels insectes voladors
 de les plantes enfiladisses
 de la garriga que cega el terra.

Desaprendre ens és una lluita interminable.
 L'alliberament del cos i de la veu
 sense el paper de cel·lofana
 sense la metzina
 és fer-nos habitar la pell
 posar els peus a la terra.
 Llengua nostra.

SARABANDA PER A LA LUÍSA

EL TEMPS fuig a la música de Johann Sebastian Bach
Arriba el cansament futur brodat en nostàlgia.
No n'hi ha prou amb el llibres els poemes les geografies barrejades
Les llengües compartides les paraules gronxades.

Cal donar la benvinguda al passat que entra sense trucar
Embolicat en paper bonic com un regal
La por
D'haver-nos partit la vida perquè haguem partit la vida
Nosaltres en dues

Els mapes
Dibuixen isoglosses al cos ablanit

Tarda del temps que s'enfonsa a l'estómac
Que s'enganxa al pit dolor real i viscut
Com la música de Johann Sebastian Bach
A la Thomaskirche a Leipzig
Que convida sempre al violí
De Luísa Villalta Lluminosa
Que m'espanta la por
Entre sanglots

És per això que a la ciutat
En què va cantar parir escriure estimar i es va morir pobra
Anna Magdalena Wilcken que fou Bach
Només se sent la sarabanda
I a tu companya amiga Luísa.
Només a tu.

PALMAKO ADIERAZPENA

Palman bildurik 2024ko maiatzaren 29an,
guk, galizieraz, euskaraz eta katalanez idazten dugun idazleok,

ADIERAZTEN DUGU:

1. Hemen elkartu garela GALEUSCA kultur trukerako gunearen oinordeko gisa, gogoan izanik historian aspaldiko aurrekariak dituela, jada Espainiako Bigarren Errepublikaren garaitik, eta bere sorreraz geroztikako ibilbidean mugarri dituela urtez urte egindako idazle topaketak, Pobleteko 1984ko Topaketatik aurrera, bai eta GALEUSCA Federazioaren eraketa ofiziala ere, 2008an. Gure aurrekoek utzitako ondare historiko, kultural eta linguistikoaren lekuko bizia gara, eta erantzukizuna ez ezik borondatea ere badugu ondare hori orainaldian eta etorkizun hurbilean proiektatzeko, garaian garaiko beharretara egokituz.
2. Gaur berriz ere ekingo diogula gure Federazioaren jarduera publikoari, 2.800 idazle inguru ordezkaturaz, lanean eta barne-lankidetzan zenbait urtez jardun ondoren, Bartzelonan egin zen azken Topaketatik hamar urtera eta Pobleteko Topaketatik berrogei urtera.
3. Eusten diogula Galiziako, Euskal Herriko eta Països Catalaneko literaturen arteko ekintza bateraturako konpromisoari, hainbat arlotan, hala nola idazketaren eta itzulpenaren esparruko eskubide profesionalen aldeko borrokan, gure hizkuntzen arteko kultura- eta literatura-trukean, haietan idatzitako literaturaren zabalkundean, adierazpen-askatasunean eta gure Federazioaren jardunari hurrengo urteetan berriz ere ekiteko eginkizunean.
4. Amaitzeko, eta hemen azaldutako arrazoiengatik, nazioko, estatuko eta nazioarteko erakundeei exijitzen diegu galizieraren, euskararen eta katalanaren aurkako eraso

guztiak bertan behera uzteko, baita eremu urrikoak edo gutxituak diren estatuko beste hizkuntzen aurkako eraso oro ere. Era berean, eskatzen dugu haien normalizazioaren eta sustapenaren garapen osoa, gure hizkuntzetan egindako literatur sorkuntza eta itzulpena hauspotzeko politika eta programen bitartez, eta gure literatura nazionalen aitortza eraginkorra, hala beteko bailirateke Hizkuntza Gutxituen Europako Gutuna (1992), Hizkuntza Eskubideen Adierazpen Unibertsala (1996) eta Eskubide Kulturei buruzko Friburgoko Adierazpena (2007). Halaber, hiru literatura-sistemetako (katalanezkoa, euskarazkoa eta galizierazkoa) kultura-erakundeei galdatzen diegu eskuz esku lan egin dezatela gure hiru kulturen arteko harremanak normalizatzeko, baita estatuko nahiz nazioarteko esparruetan ere. Itzulpengintza eta literatura nazioartekotzea izanik hemen elkartu gaituen topaketaren ardatz nagusia, berriz ere agerian uzten dugu munduko elkarrizketa kulturalaren partaide izan nahi dugula, normaltasun osoz eta inolako konplexurik gabe, bakoitzaren errealitate linguistiko, kultural eta nazionaletatik abiatuta.

Palma, 2024ko maiatzaren 29a

ITZULPENGINTZA: LITERATURA MINORIZATUEN INTERNALIZAZIORAKO BIDEA

Garazi Arrula Ruiz

María Reimóndez

Lluïsa Soaz

Garazi Arrula Ruiz

«Irakurketa oro partitura bat da, bai itzultzailearentzat, bai irakurlearentzat». Joseba Sarrionandiak hitz horiekin gonbidatzen zituen bere poemen itzultzaileak interpretazioari eta jolasari atea zabal ziezazkioten, EIZIE eta Etxepare elkarteek antolaturiko Itzultzaile Berriak Programan. 2016ko uda zen eta Europako ekialdeko zazpi itzultzaile elkartu genituen Donostian, hilabete batzuek Lazkaoko barnetegian euskara ikasten aritu ostean Sarrionandiaren eta Arantxa Urretabizkaiaren testu batzuk beren hizkuntzetara itzultzeko tailer batean. Ekimenaren helburua zen bai itzultzaileak euskararekin trebatzea, bai euskal literatura nork bere hizkuntzara itzultzea. Kronista lanetan ibili nintzen orduko hartan, eta itzultzaile haien neke eta poxen lekuko zuzena izatearen pagotxa izan nuen horrela. Idazle gisara parte hartu nuen antzeko programa batean urte batzuk geroago, pandemia betean, non bi quebectar itzultzailek frantsesera itzuli baitzituzten nire pare bat ipuin, eta berriz iruditu zitzaidan irla batean geundela idazle-itzultzaile lantegi ezohiko hartan, are eta irlago muga sozial zurrinak tarteko. Batean zein bestean, hizkuntzari eta kultur erreferentziei buruzko galderak ur azaleratzen ziren, salbamendu-jaken antzera, estilo eta tonuari buruzkoekin nahas-mahas. Urtebete geroago, Txalaparta argitaletxeko editore nintzela, editore independenteen nazioarteko topaketa batzuk antolatzea egokitu zitzaigun, Iruñean, eta marko horretan, Madagaskar eta Peruko editore banarekin hizkuntza gutxituetan editatzeari

buruzko mahai-inguru batean parte hartu nuen. Erronkak bestelakoak ziren haienean, baina doinua ezaguna zitzaidan halere. Zortzi urterekin, kanpinean ezagututako lagun espainolari gutun zenbait bidali nion uda amaitu eta bereizketa behartuaren ondoko hilabeteetan, eta euskal kanta bana ekinez bezala ezinez erdaratzen nion haietako bakoitzean.

Baliteke nire ibilbidearen kontaketa interesatu bat izatea hori, baina guztiek dute hizkuntza gutxitu bateko literatura nazioartekotzearekin eta horren gaineko gogoetarekin zerikusia, eta nondik ariko natzaizuen adierazteko balio dutelakoan nago.

Itzulpengintza ikasketek irauin zuten denboran, hamaika aldiz aditu nuen bi hizkuntza handiren arteko itzulpenak ez duela hizkuntza gutxitu batetik edo batera itzultzeak bezalako inplikazio politikorik. Adibideak ematen zizkiguten, eta oso zentzuzkoa zirudien arren, esanen nuke ez nuela egiaz ulertu itzultzen hasi nintzen arte, eta, are eta garbiago, tesiarekin sartu arte: itzulpen hautuez, erreferentzia mugatuez eta merkatu zurrunaz harago, bazen beste zerbait: nire hizkuntzan egindakoek ez zuten piperrik puntuatzen, eta aldiro ikerlana erdaraz eman behar. Autoitzulpenaren teoria eta praktika nuen aztergai, batek pentsa lezake hari-harira zetorkidala.

Garai hartan bildu nituen Dasilva, Grutman, Manterolaren esanak, eta haiengandik jakin nuen oso urria dela hizkuntza gutxituen arteko itzulpena, ezpada hizkuntza nagusi baten zubi-lanaz. Hizkuntzen galaxian dauden botere harreman asimetrikoen ondorioz, bada, indar zentripetu batek ubidetzat jokatuko luke hizkuntzen arteko isurian. Doktoretza egiten lehenik eta editore lanean gero, argi ikusi dut hizkuntza hegemoniko banarekin kontaktuan bizi den literatura diglosikoa dela gurea eta sistema nagusiarekiko mendekotasun egoeran dagoela; horrek, noski, zenbait estutasun eta morrontza dakarkie euskarari eta literaturari. Esate batera,

hainbat arrazoi tarteko, autoreei eskatzen zaie beren lanen itzulpenean parte hartzeko, xede hizkuntzako sisteman ere autore bihurtzeko (nekez autoitzultzen dira idazle euskaldunen gaztelaniazko obrak euskarara; horra egoera diglosikoaren beste sintometako bat). Horrela, ez da harritzekoa euskaratik gaztelaniara itzultzen denaren ia erdia autorearen itzulpena izatea. Gero, gaztelaniazko itzulpen hori bihurtzen da gehienetan hirugarren hizkuntzetarako itzulgai, iturria esplizitu eginda zein ez. Azken boladan, euskaraz argitaratu eta hurrengo urtebeteko epean egiten diren itzulpenak ugaritu dira, bai eta ia aldebereko argitalpenak ere erdaretan.

Ez dut uste gaurko egunean inork zalantzan jarriko lukeenik euskal literaturaren garapenean itzulpenak izan duen paper garrantzitsua, besteak beste, euskara estandarra ezartzeko gakoa izan denez. Egonkortze bidean diren literaturek beharrezkoa dute itzulpen bidezko inportazioa, kanpoko joerak bereganatzeko ez ezik corpora osatzeko eta hizkuntza literario bat indartzeko. Itzulpena gakoa baita Europako nazioen bilakaera historikoan, eta trantsizio egoeran dagoen literatura orok aukera handitzat du. Aldiz, kultura bat eroso eta errotuta dagoenean menderatzaile dei genezakeen egoera batean, itzulpenak ez du ia harengan eraginik. Datu kuantitatiboek harago (2015-2019 epealdian, euskaraz argitaraturiko haur eta gazteentzako liburu guztien %65-70 ziren itzulpenak, eta %30 helduen literaturaren kasuan), gure literatura sisteman hutsunerik handiena genero batzuen absentzia edo generoen arteko desoreka dela esan daiteke.

Hasieran aipaturiko lantegian, Arantxa Urretabizkaiak esan zuen euskal literaturan azken hamarkadetan izan den iraultzarik handiena, irakurle taldeekin batera, beste hizkuntzetara itzultzea izan dela. Sarean kontsultagai dagoen ELI katalogoaren arabera, 800 titulu inguru daude euskaratik itzuliak, 1.300 xede-testu guztira, eta euskal liburu itzuli

horien erdia baino gehiago Euskal Herrian argitaratu da. 1980ko hamarkadan, esportazioen erdia baino gehiago haur eta gazte literaturari zegokion, baina ordutik jaisten joan da, eta azken boladan lautik bat inguru da. Euskaratik itzultzen den guztiaren ia erdia gaztelaniara izaten da (ondotik, katalana dago; hirutik bitan, Estatuko hizkuntzaren batera). Horrek guztiak erakusten du urrun garela oraindik literatura sistema sendo eta osoa izatetik.

Joseba Sarrionandiak frantses irakurria eskolan ikasi zuen, galegoa Carabanchelen preso batzuekin, portugesa Puerto de Santamarían irratia entzunez, eta ingelesa, berriz, unibertsitatean. Besteari entzunda, bestearekin harremanetan, bestea ulertu nahian. Ordutik, sorburu-hizkuntza gisara erabili ditu batzuk euskarara itzultzean eta euskaraz idazterakoan, nahiz eta batez ere gaztelania izan duen zubi; guztira, berrogeita hamar sorburu-hizkuntzatik gora, eta beraz gutxituak asko, beste hizkuntza gutxitu batean eman dituenak, jolasti, bere partitura interpretatzeko. Handiak imitatu nahiaren ezinetik urrun, txikiak izateari atera behar diogu probetxua, besteari entzunda, bestearekin harremanetan, bestea ulertu nahian. Eta horretarako hau bezalako foroak, aukerak, bideak sortuz.

Testu hau osatu bitarte, nik ere galdetu diot neure buruari nola entzunen den nire ahotsa galegoz, katalanez, doinu bera izanen ote du, antzeko oihartzunak sortuko al ditu. Baietz pentsatu nahi dut, horren urrun ez gaudela esan nahiko baitu. Eta, bestela, kontatu.

María Reimóndez

Txerra Rodríguez galegotik itzulia

Bidaiak?

Itzulpengintzaz hitz egiteko Mendebaldean gehien erabiltzen den metaforetako bat da bidaiarena. Baina metaforak ez dira kaltegabeak, Maria Tymoczko bezalako itzulpengintza dekolonialaren ikertzaileak edo Lori Chamberlain bezalako feministek gogorarazten diguten bezala. Itsasoak ibili dituzten herriek, ez Besteekin kontaktua izateko, menderakuntza eta ustiapen helburuekin (esplotazio hori izan zen eta da, batez ere, epistemikoa), herri horiek dira hitz egiten dutenak, zeri eta zeharkaldiari buruz, harritzekoa ez dena bide batez. Horregatik, aztertu behar dugu zer zumerekin (edo taulekin) sortzen dugun gure diskurtsoa itzulpengintzari buruz galiziera bezalako kultur ez hegemonikoetatik. Horri buruzkoa da aurkezpen hau.

Itzulpengintza helmuga gisa

Bidaia gisa aipatzen den itzulpengintzaren ideia erakargarri horrek ez du misterio handirik. Antza denez, abiapuntu bat dago eta helmuga bat. Hala ere, jakin badakigu nabigatu daitekeela bi kontzeptu horiek garrantzirik izan gabe, horrela erakusten digu, esate baterako, baxurako arrantzak... eta, zer esanik ez, arrain-sardek. Izan ere, agian garrantzitsuagoa da galdetzea zertarako abiatzen dugun bide bat.

Horrela, ahaleginduko naiz gogoetatzen noraino eta zer argudiorekin sustatzen den itzulpengintza gure hizkuntza komunitateetan. Argudio guztiak benetan positiboak al dira?

Gure literaturen gainean eta besteekiko duten posizioen gaineko zer irudi daude? Pausatuko dut galdera adierazgarri bezain probokatzaile bat: urtean gehienez bostehun ale saltzen dituen Estatu Batuetako poesia idazle batek itzulpengintza lehentasunezkoa dela pentsatzen al du? Uste dut erantzunak azpitik dabilen diskurtso bat agerian utzi dezakeela. Diskurtso hori, gainera, ez zaigu bakarrik aplikatzen hizkuntza hegemonikoetan idazten ez dugunoi.

Nazioartekotzea zerumuga gisa

Itzulpengintza helmuga bezala zalantzan jartzeaz gain, «nazioartekotzearen» zerumuga ere gustatuko litzaidake arakatzea. Zerumuga horrek, antza, gidatu behar gaitu, baina urrundu baino ez gaitu egiten. Dugun arazorik garrantzitsuenetako bat da erakundeek eta kultur eragileentzat nazioartekotzea dela itzulpenak egitea hizkuntza hegemonikoetara, batez ere gaztelania eta ingelesera. Aurkezpen honetan argudiatuko dut hizkuntza horiek bereziki, eta geure zerumuga bakarra hori dela uste duten logikak, beste komunitate batzuetara heltzeko oztopo direla.

Zeharkatu edo itsasoan egon?

Gai hauek guztiak kontuan izanda, hizkuntza ez hegemonikoetarako ikuspegi alternatiboa garatuko dut, harreman autonomo eta ikuspuntu ekosistemikoa sustatzeko asmoz. Hizkuntza anitzen itsaso batean egoteak ez duelako esan nahi nahitaez zeharkatu behar dela. Aniztasunean eta komunitate ezberdinen arteko elkarbizitza horizontalean baino existitzen ez den bizitza bultzatzeko sinergiak bilatu behar ditugu.

Lluïsa Soaz

Itxaro Borda katalanetik itzulia

1. Itzultzea

Mireille Gansel itzultzaileak dio *Transhumantzia egin bezala itzuli* bere liburuan, itzultzea transhumantzia egitearen parekoa dela. Bere itzultzaile lana, konpromiso politiko eta sozial sakon batetik sortzen da, kulturen arteko enpatia batetik. Transhumantzia artzainen bidaia bat da beraien ardiekin, neguko lurralde batetik udako lurralde batera kabalekin egiten den bide luzea. Horrela ekoizten da elkarrekin deus ikustekorik ez duten espazioen arteko komunikazioa eta bestekotasunaren ezagupena. Abegikortasuna sustatzen dute komunikazioak eta trukaketak.

Paul Ricoeur (1913-2005) filosofo eta antropologo frantsesak, itzultzailearen lana azpimarratzeko, abegikortasun linguistikoa aipatzen du. Arnau Pons poeta eta itzultzaileak, itzultzea ekintza abegitsu bat dela baiesten du. Egia da mundua sentitzeko eta ikusteko forma bat ordezkatzeko duen testu bat, bere mundu propioa ere duen beste kultura batera pasatzea elkar ezagutze, elkar hartze ariketa bat dela eta bestearekiko maitasun keinu bat ororen buru.

Itzulpenak hizkuntza bat eta kultura bat ahanzmenetik salbatzen ditu, zerbait ezberdinekiko harremanetan jarritz. Obra literarioek, landare ongi sustraituen antzera, bizi gehiago ukanen dute beste herrialde batean, berdeak diren izkintan birlandatzen baldin badira. Itzulpenaren misioa interpretazio baten ematea da, ez arazorik gabea, jatorriko espaziotik urruti dagoen espazio ezberdin batean.

Janusz Korczak (Varsovia 1878 - Treblinka 1942), poloniar pediatria, idazle eta pedagogoak izkiriartzen zuen «ama-hizkuntza ez da haurren men uzten den norma eta gramatika erregela bilduma bat: arimaren elikadura espirituala da».

Baieztapen honekin erabat ados nago. Alta, elikadura espirituala baldin bada, kontserbatu, zaindu eta gaizki tratatua izan dadin ekidin behar da.

Batzuetan, baina, egoera diglosiko batean, hizkuntza bat baino gehiago elkarrekin bizi diren gureak bezalako herrialdeetan, (hiruronak) ama-hizkuntza ez dago bakarrik, beste batekiko menpekotasun batean bizi da eta gaizki tratatua da, botere hizkuntzek gutxiago direla kontsideratzen diren mintzairak irensten dituztelako errealitatea aieru paternalista eta onbera batez ezkutatuz, eta horrek balio du soilik ezberdintasunak mantentzen.

2. Esperientzia pertsonala

Adibide gisa, nire jatorriaz hitz egin dezaket. Nire gurasoak, galego-portuges enbor ederreko galegoa hizkuntza propiotzat zeukan baserritar kultura batetik datoz. Gaztelera zen estatuko hizkuntzaren kolonizazioagatik jasan behar izan zuten mendekotasun konplexuak egiten zuen derrigorrezkoa iruditzen zitzaizela, ez zirelako beraiek beti gaztelera mintzatzen. Orogen gainetik, ez zuten nahi beren tribuaren mintzaira zein zen nabarmen gera zedin. Fede onez beraz, niri gaztelera hitz egiten zidaten «herritar» kutsurik ukan ez nezan. Baina arimaren hizkuntza ezin da ezabatu erran soil batez eta ondorioz haien gaztelera galiziar egitura linguistikoz betea zegoen. Galiziara joaten ginenean, demagun, askotan, ez nintzen mintzatzen ahal nire amona Amadorarekin, hark ez zuelako gaztelera hitz egiten eta nik ez niolako ezer ulertzen. San Gervasiko beheko zatian bizi ginen Bartzelonan, merkatuaren inguruan, langile txiki auzune batean, zurginak,

litsatzaileak, latorrigileak, jatetxeak etab... etxean katalanez egitea normala zen (bakarrik etxean eta kalean, noski). Auzoak izanen ziren, halatan, nire lehen maisuak katalana ikasteko. Haur kanta katalanak irakatsiko zizkidaten, sol. solet, ral, ralet etab... Ama, Bartzelonan bizitzeaz biziki kontent baitzen, berehala saiatu zen katalanez hitz egiten. Eta haren hizkuntza, lehenik galegoaren, gero gaztelaren eta katalanaren hibrido bat bilakatu zen. Galegoa niretzat, gurasoek intimitatean eta L'Hospitaleten bizi ziren adiskideak bisitaz etortzen zitzaizkigunean baino erabiltzen ez zuten hizkuntza bat zen. Haur batentzat, zelako nahasmendu idiomatikoa! Nerabegarora heltzean, politika eta kolonizazio zergatiek bahitutako familia-hizkuntzaren arazoak kontzientzia hartu nuen. Ausartu eta seriozki ikasteari ekin nion orduan. Ez zen hain zaila izan, jadanik ezagupen pasiboa neukalako, eta bereziki, nire jatorriarekiko maitasun aitor ezin bat sentitzen nuelako nigan. Udarari, mendiko alger hartara joatean ginenean, amak familiarekin erabiltzen zuen eta inkontzienteki debekatua zen mintzaira sekretu horren musikak zorutzen ninduen. Belarrian grabatua daukat haren melodia. Geroago erabaki nuen gauza ona zitekeela itzultzeari ekitea, ene bi munduak akordatzeko eta harmonizatzeke. Eta hori egin nuen. Itzulpenarekin nire aitak galegoz erraten zizkidan hitz gozoak berreskuratzen nituen, bai eta amarenak, ez hain gozoak erasiatzen ninduenean. Mundu bat beste mundu batera pasatzean, amonarekin galdu harremana eta haren iragana berreskuratzen nuen. Zuhaitzen errateko era berreskuratzen nuen, landare sendagarriena, bera ezagutzaile fina zen, gauza bakoitzaren izena, abereena, bideen izenak, euriarena, lainoarena. Jatorriak. Itzulpena, beraz, ibaia zeharkatzeko eta beste ezpondaren ikusmena berreskuratzeke zubi baten antzera. Transhumantzia, abegikortasuna eta maitasuna.

Itzultzaile gisako nire ibilbidea ez da biziki luzea. Ez dut itzulpen ikasketarik egin. Orkideak bailiran, soilik hitzen edertasuna eta misterioa maite dituen filologo bat naiz eta itzultzen dut arrazoi literario eta intimoengatik. Manuel Rivasen eta Carlos Casaresen katalanezko itzulpenak plazaratu ditut. 2003 eta 2013 artean, Galeusca topaketetarako itzuli ditut prosazko testuak eta poesiak katalanetik galegora. Eta ordenagailuan, Rosa Aneirosen eta Lorena Conderen itzulpen ez publikatuak baditut. Ezagunak ez diren autoreen publikatzeak edo ez publikatzeak sinplifikazioarekin eta neurri batean onartzen dugun zentralismo inposatura gero eta asimilatuagoa den gure kultura gutxitu egoeraren eratorri kolonizatzailearekin zer ikusia du. Balioa ematen zaie Hirian eta Estatuko Gortean baieztatuak diren autoreei. Besteak ez dira existitzen. Galizia beti ispilatu da Katalunian. Hemen alderantziz da. Urrutiko edozein herri exotikok herrialde atlantiko batek baino aitorten gehiago edukiko du.

3. Galeusca. Historia pixka bat

Uste gabetarik bezala iratzarri ziren kataluniar Errenazimentuko eta galiziar Jazarpenaren garaitik bi herrialdeen arteko halako identifikazio bat sortu zen, kultura periferikoak suntsitzen zebilen zentralismoaren kontra. 1918an batasun bat moldatuko zuen katalanen eta galegoen arteko elkertasunak, 1933an indartu zena Euskadi hurbiltzearekin, Galeusca bilakatuko zen, elkertasun betean, interes politiko eta kultura propioen defentsa egiteko. 1933ko uztailaren 25ean, Galiziar Aberriaren Egun Nazionalaren kariatara, Santiagon jaio zen hiru herrialdeek osatutako antolakuntza hau. Castelao, Kataluniaren miresle handia, izanen zen arima inspiratzailea eta Galeusca deitzen zen hiru herrien elkarte horretan estatutu ezberdinen proiektuen defentsako planteamenduak biltzea lortuko zuen.

Galeusca politikoaren bigarren aldia desterrutik sortzen da, 1945ean Buenos Airesen. Castelaok, galegoak, euskaldunak eta katalanak juntatu zituen Galeusca deitzen zen aldizkari baten inguruan. Eta hirugarrena, hirurogeita hamarreko hamarkadan. Ondotik beste saio batzuk ere izan ziren.

Politikatik literaturara. Idazle galiziar, euskaldun eta katalanen topaketak. Pobleteko manifestua

1984 eta 2014 urteen artean ospatu ziren idazle galiziar, euskaldun eta katalanen Topaketak. Lehen edizioan, 1984ko ekainaren 24an, plazaratu zen Pobleteko manifestua. Bere helburuak ziren: hiru hizkuntzetako idazleen defentsa eta promozioa, komunikazio harremanak, eskubide profesionalen defentsa, ekimen bateratua estatuko eta Europako administrazio publikoen aurrean, hizkuntza bakoitzeko obra literarioen sustapena eta normalizazioa.

2008an sortu zen, Pobleten, Galeuscako (AELC, AELG, EIE) idazle elkarten federazioa, hiru herrialdeetako idazleen urteroko topaketen 25. urteburua oroitzuz eta 2008tik 2014ra antolatuko ziren topaketa horiek.

4. Botere harremanak. Kolonizazioa

Denbora pasatu ez balitz bezala Galeuscaren kontzeptu politikoa eta idazleen arteko topaketak kontuan hartuz, ikusten dugu ez garela asko aurreratu. Oraindik abiatzear gaude, arlo batzuetan bederen. Estatu zentralizatzaile bat daukagu aurrean, gure indar sortzailea xurgatzen eta laguntasun zein biguntasun itxura batean azpian urtzen duena, gure premien antipodetan. Ereduaren arabera, kultura dominantea kultura dominatuari interesatzen zaio beretzat lanjerrik ez dagonenean bakarrik, hots neutralizatua denean. Orduan, bere nagusitasun posizio batetik jarrera paternalista baten erakustaldia egin dezake.

1984ko Pobleteko manifestuak Ramon Barnils (1940-2001) kazetariaren erantzun bat eragin zuen El Temps aldizkarian, gaurko begiradatik aski profetikoak diren gauza batzuk zehazten zituela.

«Arazo bakarra da, idazle pertsegituak, erasoak, eskualdetuak (ikusezinduak erantsiko nuke nik gaur) diren idazle euskaldun, katalan eta galziarrak ez direla inoiz zepotik aterako, etsaiak seinatu joko eremuan jokatzeko onartzen duten bitartean, kartzelako patioan ibiltzea eskatuko duten bitartean, edota hori da gehienetan ikusten duguna, exijitzen duten bakarra gabezia autokudeatzea den bitartean»

Barnilsek bilkura horiek hizkuntza pertsegituaren xede gerrillariarekin egin behar zirela defendatzen zuen edo ez zutela ezertarako balio. Joko arauak nahitara onartzea borroko ezagunaren borondatezko biktima bihurtzea zen.

Gehitzen zuen: «Nietzschekek zioen dragoiaren kontra urteak borrokatzen pasatzen zituena dragoi bilakatzen bukatzen zuela».

84ko Ramon Barnilsen artikulua honek, nire irudiz, arazoaren korapiloa zentratzen du. Hainbeste urtez ez gara aurreratatu. Galeusca asmatu genuen puntu berean gaude. Egoera linguistiko kolonial batean bizi gara eta normaltasunez egokitzen gatzazkio. Asimilatzen uzten gara eta publikazioak plazaratzen segitzen dugulako iruditzen zaigu guzia salbatua daukagula, funtsean hala ez delarik.

Adibideak:

1. Galegozko eta euskarazko obrak katalanera itzultzen dira, Estatuaren nagusitasunaren ezagupenaren baheetatik pasatu eta berehala. Beste obrak ezezagunak gelditzen eta geldituko dira... «Sari nazionalak kalitatea sortzen dute». Boterearen kultura «eskuzabala eta kondeszendentea» da eta karamelu zitalak eskaintzen dizkigu noiz behinka. Argi dago zein den argitaletxe talde handien interesa. Eta

argitaletxe txikiak orduan? Berdintsu, salbuespen batzuekin, noski. Zer gertatuko litzateke bilateraltasuna trinkoagoa egiten bagenu eta hizkuntza zein kultura dominantearen filtrok pasatzen ez bagina? Bi hizkuntza menperatuaren artean zuzeneko itzulpen baten egitea, hizkuntza horiek duintasunez janzteko eta menpekotasunari oldartzeko modu bat da.

2. Katalanez eta gazteleraz publikatzea onartzen duten autoreak zer? Zein da horrela hobesten den hizkuntza? Berdinak dira? Diglosia egoera permanente batean dihardugu. Ez gara berdintasun baldintzetan. Berdintasun faltsu horren fenomeno egunetik egunera argiago eta perilosa da (giro orotan...)
3. Konferentzia batean, baten batek katalana ez duela ulertzen erraten baldin badu, hizkuntzaz aldatzen dugu agudo, biziki ongi ikasiak garelako. EZ, gauzak ez dira horrela.

Gazteleraz ari den edozein, indar minimoa eginez, katalanezko edo galegozko mintzaldi huts bat konprenitzen saiatzen ahal da. Orduan, defendatzen duguna praktikara eramaten dugu, bai ala bai?

Barnilsen izpirituarekin jarraituz, niretzat, guretik abiatzea da xedea eta horren defendatzea. Horretan sinesten dugu ala ez? Gure baitan sinesten baldin badugu bide onetik goaz, inguru-mingururik gabe, goazen zuzenki, alderantziz, bide harritsutik goaz sirenen kantuek gure buruak engainatzen uzten baldin baditugu.

Berri ona da Galeusca topaketan ber antolatzea, baina definitu beharko liteke zehazki zein rol behar duen gaur bezalako testu-inguru konplexu eta nahasi batean. 2014tik hona gauza asko pasatu dira eta atzera egin dugu asko. Katalunian larrialdi linguistiko egoera batean bizi gara, pasatzen den egun bakoitzak irudipen dramatikoago bat

dakarrela. Begira dezagun, beraz, zein diren erabiltzen edo asmatzen ahal ditugun tresnak egiazko aldaketa baten eragiteko.

ERREZITALDIA

Sebastià Alzamora

Castillo Suárez

Marga do Val

Sebastià Alzamora

Jon Elordi katalanetik itzulia

POEMARAKO PRESTATUZ

Zure gurasoen etxaldeko eskortan
dagoen latsagian garbitu nuen aurpegia:
belar bustiak eta goroldioa nonahi.
Biok nahiago izango genukeen aurrean
ibai bat eduki, indar jariotsu bat,
menderaezina, zeinek saihestuko baitzizkigun
adjektiboak eta, bereziki, izan ginena
izateari uko egiteko aitzakia ezdeusak.

Identitatea makarrez betetzeko
joera duen kontu bat da.

IRAKURLE

Literaturaz okiturik,
 trebeska jarri zaizu literatura.
 Susmo duzu Benn gainantzezten ari dela,
 Tolstoik ospe hutsala baino ez duela lortu
 nahi, barrokoek eta erromantikoek arrakasta
 handirik gabe behatzen diotela beren buruari,
 eta Melvillez eta Hawthornez gero,
 Ameriketara aipatzeko duin den ezer
 ez dela idatzi. Espainiako letrek sarkasmoren
 bat baino ez dutela merezi uste duzu,
 eta letra katalanez ez duzu
 tutik ere jakin nahi

Zaren bezain ona izanda,
 harritu egiten al zara inork ez zaituelako irakurri nahi?

USAPALA

Haurrak ginelarik, Rafel lehengusuak
 usapal bat eramaten zuen sorbalda gainean.
 Gora eta behera ibiltzen zen, ene lehengusua,
 usapala ileldian zorriketan zebilkiola,
 eta, aitor dut, guztiok genion inbidia.
 Grisa zen eta begi bizikoa, lepoa liraina,
 luma beltzezko iduneko mehe bat zuena.
 Txoriak lagun egiten zigun gure jostetan
 eta txoria bera ere jostailu zoragarria zen.
 Paper-denda geldo batean ebatsi ohi genituen
 plastikozko globoz eta esne-botilen lepoz
 eginiko jaurtigailuak erabiliz, elkarri
 hartxintxarrak botatzen aritzen ginen.
 Baratzeetara jauzi egiten genuen
 mingrana-, piku- eta mizpira-lapurretan,
 sasoiaren arabera, eta bizikletak
 espazio-ontzi bihurtzen genituen.

Eta hark, usapalak,
 lasai begiratzen zigun eta, aldika,
 kantutxo leun batez urrumatzen gintuen.
 Atsegin genuen hegan hasi ondoren
 Rafel lehengusuaren sorbaldara itzultzen
 zenean, zein irribarre errazeko mutiko
 ilehori bat baitzen.

Oroitzapenak dira,
 orain, guztiaren erdibidean garelarik eta
 usapalak nora egin zuen hegan ez dakigularik.

HIRI INGURUKO ITSASALDEA

Hegaldaka zebilen nire bikotekidearen burua
Alemaniako errausketa-labeen zeruan;
maitea, mundua gure aurrean hondatzen ari da
eta balkoi honetatik itsas zerrenda lau
eta oretsu bat baino ez dugu ikusten.

Gureak ditugu koito solemnea,
elkartu ez izana hobe zuketen maitaleen
besarkada izugarri eta aseezina,

eztei-soineko mingotsak, europar lizunen
ezkontza-eraztun handiusteak.

Geldika-geldika belzten ari gara.
Gure heriotza mapetan idatzita al zegoen?
Onar ezazu gelditzen zaigun itsasoa, eta itxi begiak.

ITSASALDEA BARE

Farozainak, umetokitik akiturik irten ondoren,
dorrea piztu, senadia argitu eta
itsasargiaren burutzarra birarazten du.

Farozainak, jatorrizko lokaztian, gatzunez eta
itsas belar zaharminduz igurzten du bere burua,
eta abegi txeratsua degio azaroko euriari.

Farozainak eta haren farozaintsak
laranjak jan, haziak barreiatu eta ilunak
urratzen dituzten argiak igortzen dituzte.

Eta bart beste planeta bat aurkitu dute.

MARGUERITE CHOPIN,
COURTEMPIERREKO BANPIROA
C. Th. Dreyer-en *Vampyr* ikusi ondoren

Ilunetan barrena, gaueko txakurrek
hozkaturiko eskeletoak negar dagien lekuan
Bartomeu Rosselló-Pòrcel, *Ronda amb fantasmes*.

Ziriak bihotzean odol-korroskada bat dagi
Eskuak burdin hesiari loturik
Itzalak erdibitu egiten dira
Gizonak hilotza desestaltzen du
eta bera dela ohartzen da
Zerraldoaren barruan
Pozoi-flasko bat
Gurpilak biraka engranajea biraka
hezur ehotuen irinak medikua ehorzten du
txalupak hilen ibaia zeharkatzean

ESTANTZIAK

Lehenengoa

Izan nintzen haurra gogoan dut,
ala oroitze uste baino ez ote da?
kordoi batek lotzen ditu ume hura
eta idazten ari den gizon hau,
zilbor batek, hodei-itsaso batek,
sartu nahi izan ez zuen pilotak.
Nola banatzen den ikusita,
ezdeuskeria da boterea:
Gironako apezpiku bat da
zozabar baten aurrean paratu
eta txoritxo hauskorrek zeharo
dizkio harrokeriak apaldu:
saldo hegaldariaren marrazkien
ertzean hain barregarri, mitra.
Jainkotasuna ez da bertikala,
ez dator bat hierarkiarekin.

Bigarrena

Gaztea harroa da zeren, pozez,
aurrekoek baino ezagutza
gehiago dituela ikusten baitu.
Baditu oraino denbora eta akats
ez dakienaren zama itzelaz
ohartzeko, gauzak nola doazen
ulertzen saiatzeko eta, doi bat,
inozo-urteak, berdintzeko.

.../...

Hirugarrena

Karrika hutsetan gizakiak
 aurkitzearen poza, astoarena
 bezalakoa astoak aurkitzean.
 Taldekoi izatearen sumina,
 beren eran zaunka eginarazi
 nahi dioten txakurren hurko.
 Baina deus balio al du haren zaunkak?

Errepika

Gida nazazue heriotzara
 Neu naiz oinetatik erretzen
 Neu naiz egur-meta gainean
 Neu naiz sutzarraren barnean
 Zozabar-saldoa dakusat
 neure antzera hegaldaka
 ugar barnean jarioan

nire Jesus jaungoikoaren
 begiradaren babespean
 zuen guztiongandik aske

BI AHOTSETARAKO KANTA

Edith Sitwell-en *Song for two voices*-en oinarriturik

«Oi Dioniso arbolakoa – zu bizarduna, zu heldua
 Nire adatsen eta besoen artean katramilatua
 Mahats-aihenak platano-enborrari itsastean
 Haizea adar artean bezala etorri zinen».

«Ene bihotzaren lurrerantz, oi urrezko emakume,
 artoaren jainkosa».

«Oi, haize, itzul zaitez ene adarretara».

«Oi lurraren iluntasun – Oi heldutasun».

Castillo Suárez

ELUR MALUTA

Badira elur maluten gisakoak diren pertsonak.
Ederrak, hotzak, gu ukitutakoan desagertzen direnak.

Irautera. Elkar, 2019

ESPORAK

Aitortzen ez ditudan gauza guztiakin
 egiten dut lo.
 Iratze-sailak zeharkatu nahiko nituzke
 ametsetan,
 eta ni ere loratuko ez naizela esan
 nire baitako gizonei.
 Esporak utzi izaren artean
 hatzak
 nire sexuan sartzen dituzten bitartean.
 Behar ditudala esan
 lingua franca batean,
 denek ulertzeko moduan.
 Bezperako arropa jantzi.

Nagoen tokiaren
 eta egon nahiko nukeenaren arteko distantzia da
 bakardadea.

Irautera. Elkar, 2019

ITZULMINA

Orkatza naiz
 goizaldean soroa gurutzatzen.
 Maite nauzula esatea
 nahikoa litzateke trostan ez jarraitzeko,
 baina izotz beltza da zure isiltasuna.
 Ez naiz laketzen bakardadera.
 Min bat kontaidazu
 eta zure logelara agertuko naiz estal nazazun.
 Gau bat emadazu
 eta erakutsiko dizut maitetasuna ez dela hautazkoa.
 Lursail bat salduidazu
 eta frogatuko diogu elkarri gure bihotzak ez direla
 inorenak.
 Hesi bat egidazu
 eta neurria hartuko diogu gure etsiari.
 Orkatza naiz txarrantxak zauriturik.
 Zure ferekek esanda dakit banaizena.

Irautera. Elkar, 2019

PROZESIONARIA HABIA BAT

Maite zaitut
 ez duzulako nire iragana ezagutzen,
 ez duzulako nire orainaz jakin nahi
 eta ez zarelako nire etorkizunean egongo.
 Izan ere, zure adinarekin
 inork ez du bihotza osorik gordetzen,
 eta nirearekin badakit
 sexuak beti eramaten gaituela
 okerreko tokietara.
 Pinu beltzak dituzu begien hondoan;
 nik prozesionaria habia bat umetokian.

Irautera. Elkar, 2019

EUKALIPTOAK

Eukaliptoak ikusten ditudanean
 bide bazterrean
 badakit zure etxera eramango nauzula.
 Ohearen erdian hartuko duzula lo,
 eta, goizean, egurra egitean,
 aizkorakada bakoitzean,
 nire gainean egongo zarela,
 mugitu gabe,
 ihes egin ez dezadan,
 eta hildako zakur bat
 agertu ez dadin autobide bazterrean.

Irautera. Elkar, 2019

ARROSAK

Nik badakit arrosez,
 baina gehiago dakit neguko loreez.
 Nik badakit zauriez,
 baina gehiago dakit kolperik gabeko odol-galtzeez.
 Zu gabe egotea
 zu izan zintezkeenekin egotea dela,
 hori ere badakit.
 Maitetasuna hitz itsaso bulartua dela,
 negu minean ez dela belarra hazten,
 leihoetako ganduan ez dakidala zer idatzi.
 Baina besteek ez naute ikusten horrela.
 Ez dakite nire etxea ez dela nirea:
 nire iraganeko gizonen eraman zutela puskaka.

Alaska. Elkar, 2023

ESTALPEA

Hemen bizi naiz
 baina hangoa dut zerua.
 Maite dudana ez naiz jabetzen erabat,
 eta areago maitatzen dut horregatik.
 Igerilekuko kaleetatik,
 gameto-korapilo bat garraiatzen dut isilik
 mutu dagoenak beti eskatzen duelako isiltasuna.
 Gauza soilei ez diet erreparatzen min ematen didaten arte,
 iraungitzen diren arte.
 Gorputza da naizena.
 Sabelaldea da izanen ez naizena.
 Ezin izanen zara iragazi eta ezin izanen nauzu babestu.
 Beste bizimodu batzuk elikatzeko etorri naiz
 horien parte izan gabe.
 Nirekin lo egiten duzu.
 Nire gorputzean egonaldia egin nahiko zenuke,
 nire baitara sartzen uzten ez dizudan arren.
 Badakizu ez dudala eginen agintzen didazuna.
 Ez naiz inoiz izanen zure ondorengoen estalpea.

Alaska. Elkar, 2023

BESTE BAT IZAN

Laharrak hartuak nituen birikak zu ezagutu zintudanerako.
 Mareak ezkutatutako hondartza nintzen.
 Ezin nituen arropak erantzi zure aurrean,
 nire baitako leizea aurkituko zenuen beldurrez.
 Beti nahi izan dut beste bat izan,
 urtero azala berritu eta higatutako puskak lurrera erortzen utzi.
 Beti nahi izan dut animalia bezatua izan,
 lerro zuzenak jarraitu,
 eremu babestu batean laketu.
 Otzanagoa izan naizena baino.
 Beti nahi izan dut
 niri helduta bizi nahi izan dutenei
 zabor poltsa handitan puskak bueltatu,
 elkarren ezezagun bihurtzeraino.
 Behingoz negar egiteak beste bat egingo nauela diozu;
 aztarnarik ez duela uzten,
 ez bada arrainen azal ezkatadunean.
 Asko izatearen bakardadea ez dela nirea bakarrik.

Alaska. Elkar, 2023

HITZORDUAK

Ez dut medikuen hitzorduetara joan nahi
 ez diedalako esan nahi begi berdeak ditudala,
 pagoak ezkututzen ditudalako hezetasun betean.
 Nireak ez diren oheak lanbroz betetzen ditudala
 eta loa kentzen diedala nire laiotzean geratzen direnei.
 Argi gutxirekin hazten ari naizela,
 galdutako gauzen erbestean.
 Borroka etengabea ari naizela poemekin
 nire itxurak egiten dituztelako,
 nire ordeaz joaten direlako hitzorduetara,
 medikuenetara ere bai.

Alaska. Elkar, 2023

KALA ZURI BAT

Kala zuri bat eskutan,
konturatu naiz
gero eta gauza gehiago maite ditudala izenik gabekoak,
isiltasunak hartzen dizkidala aldamenak,
hutsa dudala idazmahaia,
mina jasateak ez didala aparteko lanik ematen.
Nire barruko hezegunea hor dela ere ahaztu egiten zait,
etsaiak pilatzen zaizkidala agendan,
nire etxean galdu nuela gerra handi bat
eta lubakien aztarnak bertan geratzen direla.
Kala zuri bat eskutan,
konturatu naiz
maitasun berriez ez duela inork idazten,
eta bai, ordea, galdutakoez.
Kala zuri bat eskutan,
konturatu naiz
lore bakarrekoa naizela ni ere;
toxikoa, gordinik janez gero.

Alaska. Elkar, 2023

Marga do Val

Itxaro Borda galegotik itzulia

AUTOPOETIKA

Gorputza ez daukat antzerkirako
Makilatzen geratzeko
Ez dut pertsonaiak babesten dituen jantzirik ematen
Nire keinuen konfiantza ezak beldurtzen nau:
Hitzak laguntzen dituzten eskuak altxatu ala ez
Hanken zehaztasuna lurrean erakutsi ala ez
Oinak hutsean
Denborarik gabeko goizeko orrazkera agudoa.

Gorputza ez daukat antzerkirako
Eta aktorea naiz eta hemen nago tauladan
Eta poemak galtzen dituen poeta naiz
Poemetan galtzen dena.
Eta isil naiteke
Isiltasunaren bertsoak erakusteko.

Hemen dago horietatik bat.

Itotzen den bizitza baten isiltasunak
Zuri ere bai
Eta zuri
Eta zuei, emakume
Eta zuei.
Kontua da zeharkatzen gaituzten isiltasunak
Entzutea.

.../...

Kontua da hitzei bihurrikatze baten ematea
 Ekuazio matematiko honetan
 Harridura literarioaren
 Eta erraien artean.
 Aljebra hutsa.
 Nola haragitu incognita
 Poemako balio ezezagunarekiko letra hau?
 Nola ez iltzatu alkoban hitzak eta hitzak
 Isiltasuna isiltasunaren ondotik?
 Atorra ongi lotzen dien erranaldi irmoak haragitzeko
 Paparrean zintzilik eramateko:
 Ezer ez gara ibairik gabe.
 Guztia ez da haizea goseak irentsi ez gaitzan.
 Ahaidetzen gaituen atorra
 Tribua gisa zehazten gaituena
 Asmorik hoberenekin.
 Gureak dira mendiak.
 Suak itzaltzen dira neguan.
 Asmorik hoberenekin.
 Bat ukituz gero guztiak ukitzen gaitu.
 Asmorik hoberenekin.
 Bakarrik asmorik hoberenekin.

Kontua da poema haragitzea
 Dizidentzia
 Errebolta
 Erraiak
 Harridura literarioaren artean.

Gorputza ez daukat antzerkirako gaur
 Hala eta guztiz ere
 Bere poemetan galdu poeta ordezkatzeko
 Duen aktorea izan naiteke
 Tribuako emakumea
 Atorrik gabe.

IDAZTEN GAITUEN HITZ BAT

Min egiten duten hitzak badira.
 Haiekin sortzen gara handitzen.
 Ezkutuko zauriak
 barnetik atzaparkatzen gaituzten eskuak.

Hitzak badira poema batean idazteko zailak.
 Plazetan oihukaten ditugun hitzak, karrikan daudenak,
 sukaldean sartzen direnak eta azkena,
 esnatzen gaituen lehena,
 itzulinguratu beharko genukeen pentsamendua
 ohe eroso eta beroan.

Paperetik exiliatuak.
 Bertso bakoitza lerro bat da eta oraino beste bat.
 Hilotz bat eta beste bat eta oraino beste bat.
 Bukaerarik gabeko betiereko poema bat,
 dolore bat eta beste bat eta oraino beste bat amaierarik gabe.
 Bertso bakoitza nortasun hila den lurrean.
 Loreak haizeak lurrari egin marrazkiak direnean
 hauts eta hauts gehiago,
 lumadun metrailatua.
 Aspalditik animaliarik ez dagoen lekuetan hara
 ihes egin zuten hil ziren hil egin zituzten.
 Estomagoa nahasten duten hitz horiek
 aho-sabaian urkatzen direnak
 argitzen duenean ere argia ikusten ez dutenak.
 Itzalitako eki-arrario arinak.

Haur hitzak dira
 Batzuek hortzik gabe amaitzen dute.
 Besteek garaiz ikasten dute existentziaren zentzua .../...

hain urrundik zapaltzen gaituena
 munduaren lotsaz hitz egiten diguna
 behin eta berriro.
 Denboraren aurka korrika egiten dute
 Auschwitzetik lekora
 Napalmetik lekora
 eta erretzen dute.
 Eta erredura berriz erretzen dute
 errausteko
 eta erre egiten dute.

Bizirik egotea ulertzen ez duten hitz zahar jakintsuak dira
 hilezkortasunaren izen guzien kontuak eramaten dituztenak
 Sinforosak¹.
 Hirurogei urte hitzaren baitan bizi garela
 nahi dugula
 paperean ito gaitzan
 hainbeste hilotz ilaretan
 isiltasunaren antonimorik handiengan.

PALESTINA

Barrutik erretzen gaitu.
 1964 urte bete hitzaren baitan sortzeko.
 Nire belaunaldiko kideak,
 hildakoak erailak
 Palestinan.
 Munduaren lotsaren kontra.
 Palestina.

¹ Poetak, hemen Castelaoren Cousas ipuin bildumako «Andere Sinforosari» egiten dio erreferentzia, adineko andere hori abegikorra zelako hondatzen zihoazen ontziekin eta hauen memoria zaintzen zuelako

HIZKUNTZA POZOITSUA

Zelofan-paperaren gainetik
 film trinkoak oprimitzen zuen opari
 bihurtzea zelarik gure heziketa.
 Sugea gorputzean kiribiltzen zen bezala.
 Ito egiten zuen.
 Erasotzen zuen oina lehenik eta orpoa ere ez zen salbatzen.
 Behatzak estutzen ziren
 eta ezer ez genuen sentitzen izate intsentsibleok
 eta horrela ere hazten ginen.
 Gorputza aurtikitzen genuen lurrera oinik pausatu gabe,
 oinetakorik gabe eta oinak lurrean pausatu gabe.
 Sasi eta otaka zauriekin
 ziztak eskuetan sartuta
 dolorearen kontzientziarik gabe.
 Lokatza desagertzen zen
 eta mila ibaietako harri borobilak
 eta bidetxoetako bitxotxoak
 beraien ibilera astiroarekin
 eta zuhaitzak eta hauen frutuak
 beraien kolore eta zaporeekin
 eta txoriak eta beraien habiak
 Beraien elkartzeko moduarekin
 eta arrainak eta beraien formak
 eta insektu hegalariak
 eta landare igolariak
 eta lurra itsutzen duen sasia.

Zelofan-paperaren gainetik
 film trinkoak oprimitzen zuen opari
 bihurtzea zelarik gure heziketa.
 Eskuzabal hedatzen zuen bere pozoia oinetatik,

.../...

aldaketan zirkuluak marrazten zituen.
 Nahitara gelditzen zen zilborra zaintzeko,
 lehengo loturaren orbaina.
 Amatasuna suntsitzea zen helburua
 eta gorputza altxatzea,
 besoarte bakoitzean atzera egitea,
 lepoa itotzea
 eta banan bana buruaren zazpi zuloak.
 Gure erraiak idortzeko.
 Hizkuntza pozoitsua.

Zorabiatutako haur gorputzak
 zelofanoan bilduak
 aurrerapenaren zekenkeriatik txertatuak
 bariatatea aldatzeko
 eta jatorria bereganatzeko.
 Zuhaitz urkatzaileak
 erroak airean
 lurrari begira ibiltzen direnak
 argiaren bila,
 lapurtzen gaituztenak
 odola zurruputzen diguten artean.
 Anfitrioa hiltzen duen apopiloa bezala.
 Bideetako hizketa isil arazteko.
 Hizkuntza pozoitsua.

Zelofan-paperaren gainetik
 film trinkoak oprimitzen zuen opari
 bihurtzea zelarik gure heziketa.
 Borroka amaiezina da desikastea,
 gorputza berreskuratzea, bai eta ahotsa.
 Eskuak askatu behar izan genituen
 eta eskuekin oinak

.../...

eta oinekin lurra zapaldu,
 lokatzera erori.
 Dolorea odolatan sentitu behar izan genuen
 sasietako ziztak,
 otakenak,
 eta odolarekin lepoa askatu
 eta buruko zazpi zuloak.
 Jatorria eta bariatatea salbatu
 behar izan genuen
 eta ahotsa berreskuratu
 eta bideetako hizketetan sartu
 eta harri borobilak abesten dabiltzan
 mila ibaietako kantuak askatu
 eta izen guziak karrakatu
 bidetxoetako bitxotxoena
 zuhaitzen eta hauen frutuenak
 txorien eta arrainenak
 insektu hegalarrienak
 landare igolarrienak
 lurra itsutzen duen sasiarena.

Borroka amaigabea da desikastea.
 Gorputza eta ahotsa askatzea
 zelofan-paperik gabe
 paparririk gabe
 eta larrua habitatzea
 oinak lurrean pausatzea.
 Hizkuntza gurea.

SARABANDA LUISARENTZAT

DENBORAK ihes egin du Johann Sebastian Bachen musika batera
Nostalgiaz bordatu etorkizuneko nekera iritsi da.
Ez da aski liburuekin poemekin geografia barreiatuekin
Hizkuntza partekatuekin hitz atitxatuekin.

Eman behar zaio ongi etorria paper polit batez troxatu opari
baten antzera deitu gabe sartzen den iraganari
Beldurra
Gure bizitzak zatikatzeko guk bitan partekatuko
Dugulako bizitza

Mapek
Isosglosak marrazten dituzte gorputz malgutuan

Urdailean hondoratutako denboraren arratsaldea
Paparrean lotzen den egiazko dolorea eta bizitutakoa
Johann Sebastian Bach-en musika bezala
Leipzigeko Thomaskirchen
Luisa Vilalta Argitsuaren biolina
Beti gonbidatzen duena
Beldurra uxatzen didana
Malko artean

Horregatik pobre hil zen
Kantatu erditu idatzi maitatu zuen hirian
Bach izan zen Anna Magdalena Wilckenen
Sarabanda entzuten da bakarrik
Eta zu Luisa, adiskide mina.
Bakarrik zu.

DECLARACIÓN DE PALMA

Reunidas/os en Palma o día 29 de maio de 2024,
nós, escritores e escritoras en lingua galega, vasca e catalá,

DECLARAMOS:

1. Que estamos aquí pola herdanza do espazo de intercambio cultural GALEUSCA, con precedentes históricos que datan dos tempos da Segunda República e que ten como fitos fundacionais os encontros anuais de escritores/as celebrados desde o ano 1984, a raíz do Encontro de Poblet, e a constitución oficial da Federación GALEUSCA, no ano 2008. Somos o testemuño vivo do legado histórico, cultural e lingüístico que nos precedeu, e temos a responsabilidade e a vontade de proxectalo no presente e no futuro máis inmediato axeitándoo aos tempos e necesidades.
2. Que hoxe, após anos de traballo e de colaboración interna, retomamos a actividade pública da nosa Federación, que representa a practicamente 2.800 escritoras e escritores, dez anos despois do último Encontro celebrado en Barcelona e corenta anos despois do Encontro de Poblet.
3. Que mantemos o noso compromiso de acción conxunta entre as literaturas de Galiza, Euskal Herria e os Países Catalans, en ámbitos como a loita polos dereitos profesionais do ámbito da escrita e a tradución, o intercambio cultural e literario entre as nosas linguas, a difusión da literatura escrita nelas, a liberdade de expresión e a reanudación da actividade da nosa Federación nos vindeiros anos.
4. Para rematar, e polos motivos aquí expostos, exiximos ás institucións nacionais, estatais e internacionais o cesamento de calquera ataque contra as linguas galega, vasca e catalá, así como tamén contra as outras linguas minorizadas ou minoritarias no Estado. Tamén reclamamos o pleno desenvolvemento da súa normalización e a súa

promoción a través de políticas e programas de fomento da creación literaria e a tradución nas nosas linguas e o recoñecemento efectivo das nosas literaturas nacionais, en cumprimento da Carta Europea de Linguas Minorizadas (1992), a Declaración Universal dos Dereitos Lingüísticos (1996) e a Declaración de Friburgo sobre dereitos culturais (2007). Así mesmo, instamos ás institucións culturais dos tres sistemas literarios (catalán, vasco e galego) a traballar cóbado con cóbado na normalización das relacións entre as nosas tres culturas, e tamén no ámbito estatal e internacional. O eixo central deste novo encontro, a tradución e a internacionalización literaria, é unha mostra máis da nosa vontade de ser parte, de forma absolutamente normalizada e desacomplexada, da conversa cultural global partindo das propias realidades lingüísticas, culturais e nacionais.

Palma, 29 de maio de 2024

DIÁLOGO ENTRE TRADUTORAS/ES: A TRADUCIÓN COMO FERRAMENTA DE INTERNACIONALIZACIÓN DE LITERATURAS MINORIZADAS

Garazi Arrula Ruiz

María Reimóndez

Lluïsa Soaz

Garazi Arrula Ruiz

Traducido do éuscaro por María Ramos Salgado

«Toda lectura é unha partitura, tanto para quen traduce coma para quen le». Estas eran as palabras coas que Joseba Sarrionandia, no Itzultzaile Berriak Programa (Programa de Novos Tradutores) organizado por EIZIE e mailo instituto Etxepare, invitaba aos tradutores dos seus poemas a que abrisen a porta ás interpretacións e xogos. Era o verán de 2016. Xuntamos a sete tradutores de Europa do leste en Donosti, nun taller onde ían traducir algúns textos de Sarrionandia e Arantxa Urretabizkaia ás súas linguas de orixe tras pasar uns meses no barnetegi de Lazkao estudando éuscaro. Daquela, eu facía de cronista e por iso tiven a sorte de vivir de primeira man as dificultades e ledicias daqueles tradutores. Uns anos máis tarde, en plena pandemia, participei nun programa semellante pero desta vez como escritora. Alí vin como dous tradutores do Quebec traducían un par dos meus contos ao francés, e volvíñ pensar que estabamos nunha illa, unha illa peculiar que era un taller de escritores e tradutores, e aínda máis illados polas estritas distancias sociais que tiñamos que manter. Nos dous casos saían a flote preguntas sobre a lingua e as referencias culturais, coma se fosen chalecos salvavidas, mesturadas con outras sobre estilos e tons. Un ano máis tarde, sendo eu editora de Txalaparta, puidemos organizar en Iruña unha conferencia internacional de editoras independentes. Foi alí cando participei nunha mesa redonda sobre editar linguas minoritarias xunto cun editor de Madagascar e outro de Perú. É certo que os seus retos eran distintos, pero así e todo, o que

contaban resultábame familiar. Cando tiña oito anos, fixen un amigo español nun cámping. Rematou o verán e seguiulle a obrigada separación, pero por uns meses escribinlle cartas, e en cada unha delas traducíalle, como podía, cancións vascas.

Pode que esta sexa unha narración selectiva do meu percorrido, pero todas teñen relación coa internacionalización da literatura de linguas minoritarias e coa reflexión sobre ese tema, e estou convencida de que me vai servir para que saiban do que lles vou falar.

Durante os meus estudos de tradución, repetíronme mil veces que as implicacións políticas de traducir entre dúas grandes linguas non son as mesmas cas de traducir entre linguas minoritarias. Dábnos exemplos, e por moi sensato que nos parecese aquilo, creo que non o comprendín por completo ata que non comecei a traducir, e aínda máis cando comecei a tese: había algo máis cas escollas de tradución, referencias limitadas e as rixideces do mercado. O que eu investigaba na miña lingua non importaba res e sempre tiña que levar as miñas descubertas ao castelán. O meu tema de investigación era a teoría e a práctica da autotradución: víñame moi ao xeito, verdade?

Daquela estiven recollendo o que dixeron Dasilva, Grutman e Manterola; deles aprendín que a tradución entre linguas minoritarias era mínima, e as máis das veces feita empregando unha gran lingua como ponte. Así pois, por causa das relacións de poder asimétricas que hai na galaxia dos idiomas, unha forza centrípeta dirixe o fluír das propias linguas. Primeiro estudando para o doutoramento e despois traballando como editora, vin claramente que a nosa é unha literatura diglósica que vive en contacto cunha lingua hexemónica, e que depende dese sistema principal; polo tanto, supón que o éuscaro e maila literatura teñen que soportar algunhas dificultades e servidumes. Por exemplo, por cuestións diversas, pídeselles

aos autores que participen nas traducións das súas obras, para que tamén se convertan en autores na lingua meta (moi poucas son as obras de autores vascos escritas en castelán que auto-traducen ao éuscaro; velaí temos outro síntoma da diglosia). Con esta situación, non é de estrañar que case a metade das traducións do éuscaro ao castelán estean feitas polos propios autores, e despois esa tradución do castelán é as máis das veces a que se empregará para traducir a obra a terceiras linguas, explicitando, ou non, cal é a verdadeira fonte. Nesta última tempada, multiplicáronse as obras publicadas en éuscaro que se traducen no ano seguinte, e tamén as edicións case simultáneas en castelán.

Creo que hoxe ninguén dubida da importancia que tiveron as traducións no desenvolvemento da literatura vasca; por exemplo, foi clave no establecemento do éuscaro estándar. As literaturas que están a estabilizarse precisan da importación mediante a tradución, non só para facer propios os comportamentos de fóra, senón tamén para formar un corpus e fortalecer a linguaxe literaria. A tradución foi a chave na evolución histórica das nacións europeas, e é unha gran oportunidade para as literaturas que están en transición. Pola contra, cando unha cultura está cómoda e afinada, nunha situación que poderíamos cualificar como dominante, as traducións non teñen nela practicamente efecto ningún. Máis aló dos datos cuantitativos (na tempada do 2015-2019, entre un 65 e un 70 % dos libros de literatura infantil e xuvenil publicados en éuscaro eran traducións, e un 30 % no caso da literatura para adultos), poderíamos dicir que o oco máis grande no noso sistema literario é a ausencia dalgúns xéneros ou a desigualdade entre xéneros.

No taller do que falei ao comezo, Arantxa Urretabizkaia dixo que a revolución máis grande da literatura vasca nas últimas décadas, xunto coa dos grupos de lectores, foi a da

María Reimóndez

tradución a outras linguas. Segundo o catálogo do ELI (Literatura Vasca Traducida), que se pode consultar en liña, hai 800 títulos traducidos desde o éuscaro, un total de 1.300 textos-meta, e máis da metade deses libros vascos traducidos publicouse en Euskal Herria. Na década de 1980, máis da metade da exportación era de literatura infantil e xuvenil, pero dende entón foi baixando, e nesta última tempada é un de cada catro. Case a metade do que se traduce do éuscaro faise ao castelán (despois ven o catalán; de cada tres libros, dous tradúcese a unha lingua do Estado). Estes datos confírmannos que estamos lonxe de ter un sistema literario forte e completo.

Joseba Sarrionandia aprendeu a ler francés na escola, o galego ensináronllo uns presos en Carabanchel, aprendeu o portugués escoitando a radio en Puerto de Santamaría e o inglés na universidade. Escoitando ao outro, en contacto co outro, por querer comprender ao outro. Dende entón, empregou algunhas delas como lingua de orixe ao traducir ao éuscaro e ao escribir en éuscaro, se ben case sempre empregou o castelán como ponte. En total, son máis de cincuenta linguas de orixe, e moitas minoritarias, que levou a outra lingua minoritaria, traveso, para interpretar a súa partitura. Lonxe da imposibilidade de intentar imitar aos grandes, temos que aproveitar que somos pequenos e escoitar ao outro, estar en contacto co outro, querer comprender ao outro. E para iso crear foros coma este, oportunidades, camiños.

Mentres concibía este texto, eu tamén me preguntaba como sona a miña voz en galego, en catalán, se terá o mesmo ton, se creará ecos semellantes. Quero pensar que si, pois quererá dicir que non estamos tan lonxe. E se non é así, contádemo.

Viaxes?

A metáfora da viaxe é unha das máis utilizadas en Occidente para tratar o tema da tradución. Como ben nos lembran estudosas da tradución decolonial como Maria Tymoczko ou feminista como Lori Chamberlain, as metáforas non son inocuas. Non sorprende que falen de travesías, precisamente, pobos que sucaron os mares non para un contacto sen máis coas súas Outras, senón co fin específico da dominación e da explotación (que tamén foi e segue sendo, sobre todo, epistémica). Cómpre, xa que logo, analizar con que vimbios (ou táboas) creamos o noso discurso sobre a tradución dende as culturas non hexemónicas como a galega. Disto trata esta presentación.

A tradución como destino

O atractivo da idea da tradución coma viaxe non ten moito misterio. Supostamente hai un punto de partida e un destino. Porén, sabemos que tamén se pode navegar sen que estes dous conceptos teñan relevancia, como nos ensina, por exemplo, a pesca de baixura... e xa non digamos os bancos de peixes. Se cadra é máis relevante preguntar para que emprender un camiño.

Así, tentarei reflexionar sobre ata que punto e con que argumentos se promove a tradución nas nosas comunidades lingüísticas. Son todos os argumentos realmente positivos? Que imaxes deitan sobre as nosas literaturas e a súa posición

con respecto a outras? Deixarei a modo ilustrativo unha pregunta provocadora: pensa na tradución como algo prioritario unha autora estadounidense de poesía que vende cincocentos exemplares, como moito, por ano? Creo que a resposta pode desenmascarar un discurso subxacente que se aplica a aquelas que non escribimos en linguas hexemónicas exclusivamente.

A internacionalización como horizonte

Ademais de poñer en dúbida a tradución como un destino, tamén me interesa explorar ese horizonte da «internacionalización» que supostamente debe guiarnos pero que non fai máis que afastarse. Se cadra un dos problemas máis importantes é o entendemento das institucións e dos axente culturais da internacionalización como a tradución a linguas hexemónicas, nomeadamente o castelán e o inglés. Nesta presentación argumentarei como esas linguas en particular, e sobre todo as lóxicas que as fan parecer o noso único horizonte, acaban actuando como barreira para chegar a outras comunidades.

Atravesar ou estar no mar?

Tendo en conta todas estas cuestións formularei un enfoque alternativo para as linguas non hexemónicas que promova relacións autónomas e un enfoque máis ecosistémico. Porque estar nun mar de linguas diversas non significa necesariamente ter que atravesalo, senón buscar as sinerxías que promovan a vida que só existe na diversidade e na convivencia horizontal de diferentes comunidades.

Lluïsa Soaz

Traducido do catalán por Helena González Fernández

1. O feito de traducir

A tradutora Mireille Gansel no seu libro *Traducir como transhumar* di que o acto de traducir é como transhumar. A súa tarefa de tradución xorde dun compromiso profundamente político e social, dunha empatía intelectual. A transhumancia é a viaxe dos pastores cos rabaños, o longo camiño que fan para pasar o gando dos pasteiros do inverno aos pasteiros do verán. Así é como se produce a comunicación de espazos opostos e o recoñecemento da alteridade. A comunicación e o intercambio alentan a hospitalidade.

O filósofo e antropólogo francés Paul Ricoeur (1913-2005) fala da hospitalidade lingüística para salientar o labor do tradutor. O poeta e tradutor Arnau Pons tamén afirma que traducir é un acto hospitalario. Efectivamente, trasladar un texto que representa un xeito de mirar e sentir o mundo a outra cultura que tamén ten un mundo de seu é un exercicio de recoñecemento, de acollida e, daquela, de amor cara ao outro.

A tradución salva unha lingua e unha cultura do esquecemento ao poñela en contacto con outra diferente. As obras literarias, como plantas ben enraizadas, terán máis vida ao seren replantadas noutro país con pugas ben verdes. A misión da tradución é dar unha interpretación, non carente de problemas, nun espazo diferente afastado do espazo de orixe.

Janusz Korczak, pediatra, escritor e pedagogo polonés (Varsovia, 1878 - Treblinka, 1942) escribiu que «A lingua nativa

non é un conxunto de normas e regras de gramática que se poñen a dispor das crianzas: é o alimento espiritual da alma».

Cadro por completo con esta afirmación. E, xa que logo, se é alimento espiritual cómpre conservala, termar ben dela e evitar que se malogre.

Ás veces, porén, acontece que nos países nos que conviven máis dunha lingua en situación diglósica como a nosa ou as nosas (as tres) a lingua materna non é unha soa, senón que convive con outra nunha situación de submisión e acaba por saír prexudicada, porque a lingua do poder devora as linguas consideradas menores, agochando a realidade cun xesto amable e paternal que só serve para manter as desigualdades.

2. Experiencia persoal

Podo falar das miñas orixes a maneira de exemplo. Os meus pais proceden dunha cultura rural con lingua propia, o galego, da fermosa póla galaicoportuguesa. O complexo de inferioridade ao que foron empurrados pola colonización da lingua do Estado, o castelán, levounos a falar castelán sempre que, ao seu ver, cumpría. Sobre todo, que non se lles notase cal era a lingua da súa tribo. De boa fe, entón, falábanme o castelán polo aquel de non parecermos «da aldea». Mais a lingua da alma non se pode borrar decontado e, daquela, o seu castelán estaba inzado de estruturas lingüísticas galegas. Cando iamos a Galicia sendo eu cativa, por exemplo, non me podía comunicar coa miña avoa Amadora porque ela non falaba o castelán e eu non a entendía. En Barcelona viviamos na parte baixa de Sant Gervasi, a carón do mercado, onde a veciñanza estaba formada por mecánicos, carpinteiros, pasadoras de roupa, picheleiros, tendas de comestibles, etc., para quen falar o catalán na casa era o normal (só na casa e na rúa, claro). De feito, elas, as veciñas, foron as primeiras mestras de catalán. Aprendéronme as cantigas infantís catalás: *Sol solet*, *Ral ralet*, etc. A

miña nai, que estaba moi contenta de vivir en Barcelona, esforzouse de seguida en falar o catalán. E a súa lingua deu en ser un híbrido entre o galego, ao primeiro, o castelán despois, e mais o catalán. O galego era para min unha lingua que os meus pais só empregaban na intimidade e cando os amigos que vivían en L'Hospitalet viñan á casa de visita. Toda unha lea idiomática para unha criatura. Ao chegar a adolescencia comecei a ter consciencia do problema da lingua familiar secuestrada por motivos políticos e de colonización. Fun espelindo e púxenme a aprendelo en serio. Tan difícil non foi porque eu xa tiña un coñecemento pasivo e, sobre todo, sentía un amor non confesado polas miñas orixes. Prestábame moito a música daquel idioma secreto e inconscientemente proscrito que a miña nai empregaba cando iamos a aquela aldea pequerrechíña da montaña polo verán e conversaba coa familia. Teño a melodía gravada na orela. Máis adiante decidín que, para harmonizar ou poñer de acordo os meus dous mundos, había ser boa cousa traducir. Meu dito, meu feito. Coa tradución recuperaba as palabras doces que me dicía o meu pai en galego e mais as non tan doces da miña nai cando me rifaba. Ao trasladar un mundo ao outro estaba a recuperar a relación perdida coa miña avoa e o seu pasado. Estaba a recuperar o xeito de lles chamar ás árbores, ás plantas medicinais –ela era unha experta–, o nome de cada cousa, os animais, os nomes dos camiños, da chuvia, da néboa. As orixes. A tradución, xa que logo, coma unha ponte para atravesar o río e recuperar a visión desde a outra beira. Transhumancia, hospitalidade e amor.

A miña traxectoria como tradutora non é extensa. Non fixen estudos de tradución. Son sinxelamente unha filóloga que ama a beleza e o misterio das palabras coma se fosen orquídeas e traduce por razóns íntimas e literarias. Publiquei traducións ao catalán de Manuel Rivas e Carlos Casares. Traducín os

textos de prosa e poesía do catalán ao galego para os encontros do Galeusca entre os anos 2003 e 2013. E aínda teño traducións inéditas no ordenador de Lorena Conde e Rosa Aneiros. A publicación ou non publicación aquí de autores e autoras descoñecidos ten que ver coa simplificación e a deriva colonizadora da nosa situación cultural minorizada e cada vez máis asimilada ao centralismo imposto e dalgún xeito aceptado por nós. Valóranse sobre todo os autores que foron recoñecidos na Vila e Corte do Estado. Os outros, non existen. Galicia sempre se mirou no espello de Cataluña. Aquí é ben ao contrario. A calquera país exótico e afastado háselles prestar máis atención que ao país atlántico.

3. Galeusca histórico. Galeusca literario

Desde a época da Renaixença catalana e do Rexurdimento galego, que xurdiron máis ou menos ao mesmo tempo, produciuse unha identificación dos dous países contra o centralismo depredador das culturas periféricas. A solidariedade entre galegos e cataláns conformou unha alianza en 1918, que se ha reforzar en 1933 coa entrada de Euskadi, e que ha callar no Galeusca para a defensa dos intereses políticos e culturais propios e a solidariedade mutua. O día 25 de xullo de 1933, Día Nacional da Patria Galega, créase en Compostela esta organización formada polas tres nacionalidades. Castelao, grande admirador de Cataluña, foi unha das almas inspiradoras e quen lles procurou cohesión ás propostas en defensa dos proxectos dos Estatutos respectivos naquela organización dos tres pobos chamada Galeusca.

A segunda etapa do Galeusca político nace no exilio, en 1945 en Bos Aires. Castelao volve xuntar galegos, vascos e cataláns arredor dunha revista co mesmo nome, *Galeusca*. E a terceira, nos anos setenta. Posteriormente houbo algúns outros intentos.

Da política á literatura

Encontros de escritores galegos, vascos e cataláns.

Manifesto de Poblet

Os Encontros entre escritores galegos, vascos e cataláns teñen lugar entre o 1984 e o 2014. No primeiro, o 24 de xuño de 1984, redáctase o Manifesto de Poblet. Os seus obxectivos son: a promoción e defensa dos escritores nas tres linguas; relacións de comunicación; defensa dos dereitos profesionais; actuación conxunta diante da administración pública, a estatal e mais a europea; normalización e fomento das obras literarias respectivas.

A Federación das Asociación de Escritores Galeusca (AELC, AELG e EIE) creouse o 15 de xuño de 2008 en Poblet en conmemoración do 25 aniversario dos encontros anuais entre autores e autoras dos tres países e as xuntanzas serán continuadas desde 2008 ata 2014.

4. Relacións de poder. Colonización. Que rol debe ter Galeusca nunha sociedade colonizada?

Como se o tempo non pasara por el, revisando as orixes do concepto político Galeusca e mais os encontros de escritores e escritoras, bótase de ver que non avanzamos gran cousa. Que nalgúns aspectos aínda estamos na posición de saída. Temos diante un estado centralizador que chucha o noso poder creativo e o eslué mantendo unha aparencia de cordialidade e condescendencia que se sitúa nas antípodas das nosas necesidades. Polo xeral, a cultura dominante só se interesa pola cultura sometida cando non representa perigo ningún ao seu dominio, cando está neutralizada. É daquela cando pode facer gala dunha actitude paternalista desde a súa posición de superioridade.

O Manifesto de Poblet do 1984 provocou unha resposta do xornalista Ramon Barnils (1940-2001), quen escribiu un artigo

para a revista *El Temps* onde puntualizaba algunhas cousas que, lidas agora, resultan proféticas.

«O único problema é que os escritores perseguidos, atacados, rexionalizados (hoxe eu engadiría aínda invisibilizados), que son os escritores galegos, vascos e cataláns, non van dar feito mentres acepten xogar no terreo sinalado polo inimigo, mentres reclamen ir dar o paseo ao patio do cárcere ou, e xa é máis do que estamos vendo, mentres todo o que esixen sexa auto-administrar a gaiola».

Engadía aínda:

«Nietzche dicía que quen pasa anos a loitar contra o dragón acaba por devir dragón.»

Ao meu ver, este artigo de Ramon Barnils do ano 1984 acerta no cerne do problema. Logo de tantos anos non avanzamos nada. Estamos no mesmo punto que cando se artellou o Galeusca. Vivimos nunha situación lingüística colonial e afixémonos a ela con normalidade. Deixámonos assimilar e, como van saíndo publicacións, parécenos que estamos a salvo, cando, de feito, non é así.

Exemplos:

1. As obras galegas e vascas tradúcense de seguida ao catalán cando primeiro pasaron polo recoñecemento da capitalidade do Estado. Outras obras son e han ser descoñecidas... «Os premios Nacionais crean calidade». A cultura do poder é «xenerosa e condescendente» e agasállanos cada canto caramelos envelenados. O interese dos grandes grupos editoriais é ben clariño. Mais u-las editoriais pequenas? Pois, na mesma, con algunha excepción, claro. Que podería acontecer de estreitarmos a bilateralidade e deixar de pasar polo filtro da lingua e a cultura dominantes? Facer unha tradución directa entre dúas linguas subordinadas é un xeito de as dignificar e nos opoñer á subordinación.

2. Autores e autoras que aceptan publicar en catalán e castelán ao tempo. A que lingua lle favorece? Son iguais? Vivimos na diglosia permanente. Non estamos en igualdade de condicións. Este fenómeno da falsa equivalencia é cada día máis evidente e perigoso (en todos os ámbitos...).
3. Nunha conferencia se hai alguén que di que non entende o catalán decontado cambiamos de lingua porque somos moi educados. NON, non é así. Calquera falante de castelán, cun mínimo esforzo, pode tentar entender un discurso sinxelo en catalán ou galego. Daquela, poñémonos a levar á práctica aquilo que defendemos, ou que?

Seguindo co espírito Barnils, para min trátase de partir do noso, de defendelo. Cremos no noso ou non? Se cremos no noso imos polo bo camiño, non nos cómpren reviravoltas, imos dereitiños. Agora ben, se, pola contra, nos deixamos afagar por cantos de serea, imos polo río abaixo.

A reedición dos encontros Galeusca é unha boa nova, mais cumpriría definir polo miúdo cal é o rol que debe ter nun contexto tan complexo e enleado como o actual. Desde 2014 pasaron unha chea de cousas e retrocedemos moito. En Cataluña vivimos nun estado de emerxencia lingüística que, cada día que pasa, ten trazas máis dramáticas. Consideremos, logo, de que ferramentas podemos botar man, ou cales podemos enxeñar, para alentar un cambio real.

RECITAL

Sebastià Alzamora

Castillo Suárez

Marga do Val

Sebastià Alzamora

Traducido do catalán por María Alonso Seisdedos

PREPARACIÓN PARA O POEMA

Lavei a cara no tanque
que había no curral de cas teus pais:
carriza e herbas molladas inzaban nel.
Queríamos ti e mais eu termos un río
alí diante, unha forza caudalosa,
ingobernable, que nos aforrase
os adxectivos e, ante todo, as fracas
escusas para deixar de ser quen fomos.

A identidade é unha cuestión
con tendencia a cubrirse de lagañas.

LECTOR

Empachado de literatura,
 atragóaseche a literatura.
 Sospeitas que Benn sobreactúa,
 que Tolstoi persegue tan só a va
 posteridade, que barrocos e románticos
 se autocontemplan con pouca fortuna,
 que, de Melville e Hawthorne en diante,
 ninguén escribiu en América nada que sexa
 digno de mención. As letras españolas
 merécenche tan só algún sarcasmo,
 e das catalás xa non queres
 nin ouvir falar.

Tan bo como es,
 estráñache que ninguén te queira ler?

A ROLA

Cando eramos nenos, meu curmán Rafael
 levaba unha rola pousada no ombro.
 Andaba de aquí para alá meu curmán
 coa rola a espiollarlle a cabeza,
 e todos, cómpre admitilo, envexabámolo.
 Era gris e de ollar vivo, pescozo esvelto,
 cun colar finiño de pluma negra.
 A ave acompañaba os nosos xogos
 e era ela de seu un xoguete lindo.
 Disparabámonos grixo da rúa
 con tiracroios feitos de colos de botellas
 de leite e globos plásticos, a miúdo
 roubados dunha lenta papelaría.
 Pulabamos nos pomares para apañar
 milgrandas, néspersas ou figos, consonte
 o tempo, e transformabamos bicicletas
 en naves espaciais.

E ela, a rola,
 mirábanos tranquila e arrolaba
 de cando en vez, cun canto suave.
 Gustábanos cando alzaba o voo
 e volvía despois pousar no ombro
 de meu curmán Rafael, que era un rapaz
 louro, de sorriso fácil.

Son recordos,
 agora que somos metade de todo
 e non sabemos para onde voou a rola.

MARIÑA SUBURBIAL

Á miña compañeira voáballe o maxín
 polo ceo dos crematorios de Alemaña,
 amor, afúndese o mundo diante nosa
 e desde este balcón somente vemos
 unha franxa de mar lisa e pastosa.

Temos solemne o coito, temos o abrazo
 monumental e voraz dos amantes
 que mellor sería se non se encontrasen,

agres traxes de vodas, alianzas
 presuntuosas de europeos obscenos.

Ímonos denegrindo pouco e pouco.
 Estaba a nosa morte escrita nos mapas?
 Acepta o mar que nos queda e cerra os ollos.

MARIÑA EN CALMA

O fareiro, que sae exhausto do útero,
 acende a torre, ilumina a cala
 e revira o cabezón do faro.

O fareiro no limo primixenio
 úntase con salmoira e alga falmaguenta,
 e ledado recibe a chuvía de novembro.

O fareiro coa súa fareira
 comen laranxas, botan sementes
 e emiten luces que esgazan as tebras.

Ontes á noite descubriron outro planeta.

MARGUERITE CHOPIN,
VAMPIRA DE COURTEMPIERRE
Despois de ver *Vampyr*, de C. Th. Dreyer

Ás escuras alá onde chora
o esqueleto comesto polos cans da noite
Bartomeu Rosselló-Pòrcel, «Rolda con pantasma»

Arrota sangue a estaca no corazón
As mans aferradas á reixa
Desdóbranse as sombras
O home destapa o morto
para descubrir que o morto é el
No cadaleito
un frasco de veneno
Rodan as rodas roda a engrenaxe
fariña de ósos moídos sepulta o médico
cando a barca atravesa o río dos mortos

ESTANZAS

Primeira

Recordo o neno que fun. Ou paréceme
nada máis que o recordo? Hai un cordón
que une o pícaro aquel co home que agora
escribe, unha esperanza umbilical,
un mar de nubes baixas, a pelota
que non quería entrar. Mirándoo ben,
o poder é insignificante:
plantouse un bispo de Xirona diante
dun estorniño e a ave, tan fráxil,
baixoulle sen miramentos os fumes
ao prelado: tan ridícula a mitra
fronte aos debuxos do bando que voa.
Non é vertical a divindade, non
ten que ver con ningunha orde xerárquica.

Segunda

O mozo é arrogante porque
constata, satisfeito, que posúe
coñecementos que os seus máis vellos non teñen.
Quédanlle tempo e erros para decatarse
do peso incalculable do que ignora,
para tentar entender como vai isto
e compensar, unha chisca, os anos de estupidez.

Terceira

O gozo de atopar humanos nas rúas desertas,
como o do burro que atopa outros burros.
O anoxo de ser gregario, veciño
duns cans que queren que un ladre coma eles.
Mais ten algún valor ese ladro seu?

.../...

Retrouso

Condúceme á morte
 Son eu quen arde polos pés
 Son eu quen está na pira
 Son eu quen está na fogueira
 Vexo o bando de estorniños
 que voan como eu voo
 flúen dentro da chama

ceibos baixo a mirada
 do meu señor Xesús
 ceibos de vós todos

CANCIÓN PARA DÚAS VOCES

A partir de *Song for two voices*, d'Edith Sitwell

«Oh Dionisio da árbore – ti o entrego, ti o maduro
 Enredado no meu cabelo e nos brazos
 Cando se agarran as vidras ao plátano
 Viñeches entre as pólas como o vento.»

«Cara á terra do meu corazón, oh dona áurea,
 deusa do millo.»

«Oh vento, volve ás miñas pólas.»

«Oh calixe da terra – Oh madurez.»

Castillo Suárez

Traducido do éuscaro por Isaac Xubín

FOLERPA DE NEVE

Hai persoas que son coma folerpas de neve.
Fermosas, frías, aquelas que, en tocándonos, desaparecen.

Permanencia. Edicións Laiovento, 2021

ESPORAS

Durmo
 con todo o que non confeso.
 Devezoo por atravesar en soños
 a fieiteira
 e dicirlles a todos os meus homes internos
 que eu tampouco non florecerei.
 Deixar as esporas sobre as sabas
 mentres os dedos
 permanezan metidos no meu sexo.
 Dicirlles que os preciso
 nunha lingua franca,
 de xeito que todos o poidan entender.
 Vestir a roupa da véspera.

A soidade
 é a distancia entre o lugar que ocupo
 e aquel onde queredría estar.

Permanencia. Edicións Laiovento, 2021

SEÑARDADE

Son unha corza
 que cruza o campo na alborada.
 Sería abondo que me dixeses que me amas
 para deixar de trotar,
 pero é como resío negro o teu silencio.
 Non me afago á soidade.
 Cóntame unha dor
 e comparecerei no teu cuarto para que me cubras.
 Dáme unha noite e amosareiche
 que o amor non é unha opción posible.
 Véndeme unha leira
 e probarémonos o un ao outro
 que os nosos corazóns non pertencen a ninguén.
 Faime un balado
 e tomarémoslle a medida á nosa resignación.
 Son un corzo ferido polos arames.
 Sei o que son porque mo dixeron os teus aloumiños.

Permanencia. Edicións Laiovento, 2021

UN NIÑO DE PROCESIONARIA

Quérote
 porque non coñeces o meu pasado,
 porque non queres saber do meu pasado
 e porque non estarás no meu futuro.
 De feito, coa túa idade
 ninguén garda o corazón completamente
 e cos meus anos sei
 que o sexo nos leva sempre
 ao máis errado dos lugares.
 Tes piñeiros negros no fondo dos teus ollos.
 Eu, un niño de procesionarias na matriz.

Permanencia. Edicións Laiovento, 2021

EUCALIPTOS

Cando vexo os eucaliptos
 ao bordo do camiño
 sei que me levarás á túa casa.
 Que durmirás no medio da cama
 e, ao amencer, cando fagas leña,
 estarás enriba de min
 en cada golpe de machada,
 sen moverte,
 para que non fuxa
 e non apareza un can morto
 na beira da autoestrada.

Permanencia. Edicións Laiovento, 2021

AS ROSAS

Eu sei, de rosas,
 pero máis sei aínda sobre as flores de inverno.
 Eu sei, de feridas,
 Pero máis sei aínda sobre mazaduras que saen sen golpe.
 Estar sen ti
 é estar con todos aqueles que ti poderías ser,
 tamén sei de todo iso.
 Que o amor é un mar de palabras enchidas,
 que a herba non crece no inverno amargo,
 que non sei o que escribir nos vidros das fiestras molladas.
 Pero os demais non me ven así.
 Non saben que a miña casa non é miña:
 que os homes do meu pasado levárona cacho a cacho.

O REFUXIO

Vivo aquí
 pero teño o ceo alá.
 Non son consciente do que amo,
 e por iso aínda o amo máis.
 Polas estaxes da piscina
 levo en silencio un nó de gametos,
 porque aquela que está muda sempre pide silencio.
 Non reparo nas cousas sinxelas ata que me doen,
 ata que caducan.
 Este corpo é o que son.
 A barriga é a que non serei.
 No poderás filtrarme e non me poderás protexer.
 Vin para alimentar outras formes de vida
 sen formar parte delas.
 Dormes comigo.
 Gustaríache permanecer no corpo meu,
 malia que non te deixo entrar en mi.
 Sabes que non farei o que prometes.
 Nunca endexamais serei o refuxio dos teus descendentes.

SER OUTRA

Cando te coñecín tiña os pulmóns
 enchidos de silvas.
 Eu era una praia agochada pola marea.
 Non podía sacarme a roupa perante ti,
 temía que atopases nos meus adentros unha cova.
 Sempre quixen ser outra,
 renovar a pel a cada ano e deixar caer
 ao chan os anacos desgastados.
 Sempre quixen ser un animal domado,
 seguir as liñas rectas,
 recrearme nun deserto protexido.
 Máis dócil do que fun.
 Sempre quixen
 devolverlles os meus restos en grandes bolsas de lixo
 a aqueles que quixeron vivir apreixados a min,
 ata o punto de virar estraños.
 Dis que chorar dunha vez por todas me converterá noutra;
 que non deixa marcas
 se non é na pel escamada dos peixes.
 Que a soidade de ser moitos non é só miña.

CITAS

Non quero ir ás citas do médico,
 non lle quero dicir que teño os ollos verdes
 porque agocho faias cheas de humidade.
 Que encho de néboa os leitos que non son meus,
 e que lle saco o sono a aqueles que quedan á miña sombra.
 Que estou a crecer con pouca luz,
 no exilio das cousas perdidas.
 Que estou en loita constante cos poemas
 porque queren converterse en min,
 porque acoden ás citas no meu lugar,
 tamén ás do médico.

UN LIRIO BRANCO

Cun lirio branco nas mans,
 reparei en que cada vez
 me gustan máis as cousas que carecen de nome,
 que o silencio ocupa o meu carón,
 que o meu escritorio está baleiro,
 que non me custa en absoluto soportar a dor.
 Mesmo chegan a esquecerseme as brañas interiores,
 que os inimigos se amorean na miña axenda,
 que perdín unha gran guerra na miña casa
 e que os vestixios das trincheiras quedan alá dentro.
 Cun lirio branco nas mans,
 reparei en que ninguén
 escribe sobre amores novos
 e si, pola contra, dos perdidos.
 Cun lirio branco nas mans,
 reparei en que eu tamén
 son dunha soa flor;
 tóxica para quen a coma crúa.

Marga do Val

AUTOPOÉTICA

Non teño o corpo para o teatro
 Para me deter na maquillaxe
 Non dou co vestiario que abrigue a personaxe
 Temo a desconfianza dos meus xestos:
 Se erguer ou non as mans que acompañan as palabras
 Se mostrar a imprecisión dos pés no chan
 As pernas no baldeiro
 O peiteado de mañán cedo sen tempo.

Non teño o corpo para o teatro
 E son actriz e estou aquí en escena
 E son a poeta que perde os poemas
 Que se perde nos poemas.
 E podó calar
 Para mostrar versos do silencio

Aí vai un.

Silencios dunha vida que abafa
 Tamén a ti
 E a ti
 E a vosoutras
 E a vós.
 A cuestión é escoitarmos os silencios
 que nos andan.

.../...

A cuestión é botarlle un pulso ás palabras
 Nesa ecuación matemática
 Entre o estrañamento literario
 E as entrañas.
 Álgebra pura.
 Como encarnar a incognita
 Esa letra con valor descoñecido no poema?
 Como non chantar no alcoupe palabras e palabras
 Silencio tras silencio?
 Para dar coa frase firme que lle acae tan ben á camisola
 Para levala prendida no peito:
 Non somos nada sen o río.
 Non todo é vento para que non nos coma a fome.
 A camisola que nos emparenta
 Que nos define tribo
 Coa mellor das intencións.
 O monte é noso.
 Os lumes apáganse no inverno.
 Coa mellor das intencións.
 Se lle tocan a unha tócanos a todas.
 Coa mellor das intencións.
 Só coa mellor das intencións.

A cuestión é encarnar o poema
 A disidencia
 A rebelión
 As entrañas
 Entre o estrañamento literario.

Hoxe non teño o corpo para o teatro
 Aínda así
 Podo ser a actriz que representa
 A poeta perdida nos poemas
 A muller da tribo
 Sen camisola.

UNHA PALABRA QUE NOS ESCRIBE

Hai palabras que doen.
 Con elas nacemos crecemos.
 Feridas ocultas
 mans que nos rabuñan por dentro.

Hai palabras difíciles de escribir nun poema.
 Palabras que berramos nas prazas, que acompañan na rúa
 que entran na cociña e son o último,
 o primeiro co que acordamos,
 pensamento que nos debería revolver
 na cama cómoda e quente.

Exiliadas do papel.
 Onde cada verso é unha liña máis e outra máis.
 Un cadáver e outro máis e outro máis.
 Un poema eterno sen remate,
 unha dor e outra dor e outra máis sen fin.
 Onde cada verso é identidade morta polo chan.
 O chan onde as flores son debuxos do vento na terra
 po e máis po,
 voaxa metrallada.
 Onde animais hai moito tempo que non hai
 fuxiron morreron matáronos.
 Coas palabras que se revolven no estómago
 que aforcan no padal
 que non ven a luz nin cando hai luz.
 Loairas lenes apagadas.

Son palabras infantís
 Algunhas expiran sen dentes.
 Outras aprenden cedo un sentido da existencia

.../...

que a nós de tan lonxe nos oprime
 que a nós nos fala da vergoña do mundo
 outra e outra vez.
 Corren contra o tempo
 despois de Auschwitz
 despois do napalm,
 e arden.
 E retoñan do ardido
 para queimar
 e arden.

Son palabras vellas sabias que non entenden ficar vivas
 que levan as contas de todos os nomes da mortandade
 Sinforosas.
 Sesenta anos vivindo na palabra
 que queremos
 que nos afoga no papel
 en tantas ringleiras de cadáveres
 no antónimo máis grande do silencio.

PALESTINA

Árdenos dentro.
 Un ano para nacer dentro da palabra 1964.
 Compañeiras da miña xeración,
 mortas asasinadas
 en Palestina.
 Contra a vergoña do mundo.
 Palestina.

VELENOSA LINGUA

Cando educarnos era converternos nun galano
 por enriba do papel de celofán
 oprimia o tesa film.
 Coma serpe enrolábase no corpo.
 Estrangulaba.
 Atacaba os pés primeiro e nin se salvaba o calcañar.
 Apretábanse as dedas
 e nada sentiamos seres insensíbeis
 e aínda así medrabamos.
 Sen poñer os pés na terra botabamos corpo,
 sen zapatos e sen poñer os pés na terra.
 Con feridas de toxos e silveiras
 con picos chantados nas mans
 coa inconsciencia da dor.
 Desaparecía a lama,
 e os pelouros dos mil ríos
 e os bechiños dos carreiros
 co seu lento camiñar
 e as árbores e súas froitas
 coas súas cores e sabores
 e os paxaros e os seus niños
 co seu xeito de arrolar
 e os peixes e as súas formas
 e os insectos voadores
 e as plantas trepadeiras
 e o mato que cega o chan.

Cando educarnos era converternos nun galano
 por enriba do papel de celofán
 oprimia o tesa film.
 Estendía xeneroso o seu veneno polas pernas

.../...

debuxaba círculos nas cadeiras.
 Parábase á mantenta no embigo,
 cicatriz do vínculo primeiro.
 Destruír o maternal era o obxectivo
 e alancar corpo arriba,
 virarse en cada brazo,
 revirarse en cada dedo
 abafar o pescozo
 e un por un os sete buracos da cabeza.
 Para nos secaren as entrañas.
 Velenosa lingua.

Corpos de crianzas aturdidadas
 envoltos en celofán
 enxertados da avaricia do progreso
 para nos mudar a variedade
 e facerse co estripeiro.
 Árbores estranguladoras
 de raíces aéreas
 que camiñan cara o chan
 na procura da luz,
 que nos rouban,
 mentres nos zugan o sangue.
 Coma hóspede que mata o anfitrión.
 Para calar a fala dos camiños.
 Velenosa lingua.

Cando educarnos era converternos nun galano
 por enriba do papel de celofán
 oprimia o tesa film.
 Desaprendermos é loita interminábel,
 reuperarmos o corpo e mais a voz.
 Houbo que librar as mans

.../...

e coas mans os pés
 e cos pés pisar o chan,
 caer na lama.
 Houbo que sentir a dor en sangue
 dos picos das silveiras
 dos toxos,
 e co sangue desabafar o pescozo
 e os sete buracos da cabeza.
 Houbo que salvar a estirpe
 e a variedade
 e recuperar a voz
 e adentrarse na fala dos camiños
 e liberar o cantar dos mil ríos
 onde bailan os pelouros
 e ciscar os nomes todos
 dos bechiños dos carreiros
 das árbores e as súas froitas
 dos paxaros e dos peixes
 dos insectos voadores
 das plantas trepadeiras
 do mato que cega o chan.

Desaprendermos é loita interminábel.
 Librarmos o corpo e a voz
 sen o papel de celofán
 sen a pezoña
 é habitarmos a pel
 pousarmos os pés na terra.
 Lingua de nós.

SARABANDA PARA LUÍSA

O TEMPO foxe na música de Johann Sebastian Bach
Chega o cansazo futuro bordado en nostalxia.
Non abundan os libros os poemas as xeografías mesturadas
As linguas compartidas as palabras abanadas.

É mester darlle a benvida ao pasado que entra sen chamar
Envolto en fermoso papel coma un galano
O medo
Para nos partir a vida para partirmos a vida
Nosoutras en dúas

Os mapas
Debuxan isoglosas no corpo amolecido

Tarde do tempo que se afunde no estómago
Que se prende no peito dor real e vivida
Como a música de Johann Sebastian Bach
Na Thomaskirche en Leipzig
Que convida sempre ao violín
De Luísa Villalta Luminosa
Que me espanta o medo
Entre saloucos

Por iso na cidade
En que cantou pariu escribiu amou e morreu pobre
Anna Magdalena Wilcken que foi Bach
Só se sente a sarabanda
E a ti compañeira amiga Luísa.
Só a ti.

Revista *Áurea*, núm. 2, Inverno 2012

Canuda, 6, 5è. 08002 Barcelona
933 027 828 · aelc@escriptors.cat · escriptors.cat

